

הלכות תפילין לב

צמ

לב דין כתיבת התפילין ובו פ' סעיפים:

א מצות תפילין שכתוב ד' פרשיות שהזכירו בהן מצותן^א שהן קדש ל' כל בכבוד עד למעודה מימים ימימה^ב והיה כי יביאך^ג עד כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים^ד ופרשת שמו^ה עד ובשעריך^ו ופרשת והיה אם שמוע^ז עד על הארץ^ח.

וצריך לכתבן כסדר שהן כתובות בתורה^י לכתוב תחלה פרשת קדש ואח"כ והיה כי יביאך ואח"כ שמוע ואח"כ והיה אם שמוע ואם שינה סדרן פסולין (התפילין הנעשים מפרשיות אלו אבל הפרשיות עצמן יש להן תקנה שהמוקדמת בתורה שכתבה באחרונה הרי יכול לכתוב עוד פרשיות המאוחרות לה ולצרפן אליה^{יא} וכן המאוחרות שכתבן בראשונה יכול לצרפן לפרשה מוקדמת מתפילין אחרות שנפסלו בהן פרשיות המאוחרות ואם אי אפשר לו לצרפן צריכים גזירה^{יב}).

ויש אומרים^{יג} שראוי להקדים ג"כ פרשיות של יד לשל ראש מפני שמוקדמת בפסוק^{יד} אך אם לא הקדים לא פסול.

(ויש אומרים^{טו} שלכתחלה ראוי להקדים פרשיות של ראש לשל יד מפני שקדושת של ראש חמורה משל יד^{טז} וכן נכון ע"פ הקבלה ז'):

ב על פי הקבלה^{יז} צריך לכתוב ד' של אחד גדולה כל כך כמו ארבע דלת"ן קמנים: **ג** הלכתחלה צריך לכתוב ד' פרשיות של יד בקלף אחד^{יח} שנאמר^{יט} והיה לך לאות משמע אות אחת ודיינו בית אחד^כ שהוא אות הנראה מבחינן וכשם שהיא אות אחת מבחינן כך יש להיות אות אחת מכפנים^{כא} שתהיינה כל הפרשיות כאגרת אחת על קלף אחד.

אבל בתפילין של ראש שיש בו ד' בתים צריך שתהיינה הפרשיות כתובות בר' קלפים לכתחלה כמו שיתבאר^{כב}:

ד הלכה למשה מסיני שאין התפילין נכתבין אלא בדיו^{כג}.
ויש מי שהורה^{כד} שאין הסת"ם נכתבין אלא בדיו שיוכל להמחק כמו שכתוב בפרשת

טו אלו' זושא ס"ק א. עשרת זקנים ס"ק א. וכן הוא בראש' ובסודר (ס"י חז). עין ב"ח. וראה לקמן סימן מב סעיף א.
טז ראה לעיל ס"י כה ס"ד ושי"ג.
יז מצת שמזורים הלכות תפילין סדר הכתיבה האר"י בשער הכוננות דרשני התפילין דרש ב.
יח האר"י בשער הכוננות ענין כוננת קריאת שמע דרש ו. פ"י עין חיים שער הבריאה סוף פ"ג. וז"ל ס"ק א. וראה רמב"ם הלכות תפילין פ"ב הל"ג העני"ב קצנ"ע ע' מ.
יט ברייתא מנחות ל"ד. ב. ודיינו כל פרשה על עמוד בפני עצמה. ראה לקמן ריש סעיף ז' ושי"ג.
כ שמות י"ג. מ.
כא רש"י שם ד"ה ויהי לך לאות. מ"ז ס"ק ב. וראה גם לקמן סעיף ט"ז.
כב ברייתא מנחות שם.
כג לקמן סעיף ט"ז. וראה גם לקמן סעיף ע"א ושי"ג.
כד ירושלמי מגילה פ"א הל"ג. רמב"ם הל' תפילין פ"א הל"ג.
כה ברמב"ם בפי' המשנה פ"ב דסוטה מ"ד. כ"ר ישמעאל עירובין י"ג. א.

א מתיקחא פרשת סוף פרשה י"ה. ראש' הלכות תפילין סדר תקון תפילין ומתיבתן. מור ושעל סעיף א.
ב שמות י"ג. א.
ג שם י"ג. ג.
ד שם י"ג. י"א.
ה שם י"ג. י"ג.
ו דברים ו' ד.
ז שם ו' מ.
ח שם י"א. ג.
ט שם י"א. כ"א.
י מביאחא שם. ראש' הלכות תפילין ס"ה. מור ס"י ל"ד. רמ"א סעיף א.
יא ע"י עובדת הירשניו ס"ה. מ. אלו' רבה ס"ק א. באר השב ס"ק ב.
יב מתיקחא שם. ראש' שם.
יג תקון תפילין ע"י ס. ב"רד שאמר ע"י קפו בשם רבנו יהודה ב"ר ברוך. רמ"א סעיף א ומ"ז ס"ק א. וראה גם לקמן סעיף ע"א.
יד ראה לעיל ס"י כה ס"ב.

הלכות תפילין לב

סוטה¹² וכתב ומהה כתב שיוכל למהות ולמדין גזירה שוה¹³ כתיבה כתיבה מפרשת סוטה לסת"ם לפיכך אין מטילין קנקנתום לתוך הדיו מפני שרישומו ניכר מאד ואינו נמחק לגמרי. ושוב לחוש לדבריו לכתחלה¹⁴ לעשות הדיו מעשן עציים או שמנים שרניים כמי עפצים¹⁵ וכיוצא בהם שאם תמחקנה יהא נמחק¹⁶ וכל העשנים יפים לדיו¹⁷ ושל שמן זית מן המובחר.

ואם כתב סת"ם במי עפצים¹⁸ וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשרים¹⁹ שהעיקר שאין למדין כתיבה כתיבה מפרשת סוטה²⁰ וכן נוהגין עכשיו אפילו לכתחלה²¹ א"כ מה מיעטמה הלכה שנאמרה למשה מסיני²² שיהיו כותבים בדיו למעט שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב בסת"ם אפילו אות אחת כשאר מיני צבעונים או כוהה הרי אלו פסולים²³ וצריכים גזירה²⁴ אלא כל הכתב צריך שיהיה שחור²⁵.

ואם זרק עפרות זהב על האותיות²⁶ מעביר הוהב וישאר כתב התחתון וכשר אבל אם זרק את הוהב על אות אחת מהאוכרת אין לו תקנה וצריכה גזירה לפי שאסור להעביר הוהב מפני שהוא כמחוק את השם:

ה' וכתבתם²⁸ דרשנו בכמים²⁹ שיהא כתב תם ושלם³⁰ שלא תדבק אות אחת בכתבתה³¹ אלא כל אות תהא מוקפת גייל מכל רוחותיה³² ותהא מתויגת כהלכתה³³ כמו שיתבאר בס' ל"ו.

ואם האות גדולה³⁴ ונדבקה בסופה באופן שאם יגרר מה שדבוק ישאר צורת אות יש מי שמכשיר³⁵ אף בלא גזירה³⁶ ויש להחמיר: ולגרור³⁷.

ואפילו אם אין האות הדבוקה בעצמה אלא התג של אות זו הדוק בתג אות אחרת יש להחמיר ולתקן בגזירה ואפילו אם תג אות אחת דבוקים זה בזה טוב לתקנם כמו שיתבאר בס' ל"ז³⁸.

ותקן מועיל אף בתפילין ומוזות³⁹ אף בנגיעות אות באות בענין שנפסלו לדברי הכל כמו שיתבאר⁴⁰:

כו במדבר ה', כג.	מג רש"י שבת שם ד"ה תם. וראה לקמן סמ"ז וס"י לו סעף א.
כז תוסי' עירובין שם ד"ה חזין.	מז שו"ע סעף ד. וראה ערך השלחן ס"ט.
כח רמב"ם סעף ג.	מח רב מנחות שם. שו"ע שם.
כט רמב"ם הלכות תפילין פ"א ה"ד. שו"ע יו"ד ס"י דעא	מו טוה. רמב"ם סעף ה.
סעף ג.	מז מ"א ס"ק ג.
ל רמב"ם שם.	מח ד"ד בית א חדר כב. הובא בכנסת הגדולה ובמ"א
לא שבת כג, א.	שם. עולת תמיד ס"ק ג. וראה גם שילת רשב"א ח"א
לב רמב"ם שם. רמב"ם בפרוש המשניות שם.	סוף ס"י תירא.
לג ק"י שו"ת צ"צ האו"ח ס"י פו אות ד.	מט מנחית השקל.
לד רבינו מאיר ורבי עקיב עירובין שם.	ג ח"א שם. וראה מ"א ס"ק כו. וראה תהלה לדוד סמ"ז
לה ח"א ס"ק ב.	וסמ"ט.
לו רמב"ם שם ה"ה.	נא ומנועיל אם לא נשתנה צורת האות, כדלקמן סעף כה.
לז שבת מג, ב. רמב"ם שם. וראה גם לקמן ס"י שלח ס"ב.	נב סעף ה (שצריך לתקנם לכתחלה). רש"י.
לח שבת שם ב"ז.	גג ס"ז ס"ק ג.
לט ראה שו"ע סעף ג.	נד במעוף ל', שאין כזה משום שלא כסדרן. וראה גם לקמן
מא שו"ע ולבוש סעף ג.	סעף פו לענין נכס. סעף כח – שאין כזה משום חק
מב דברים ו, פ.	תכות. סעף לש – שאין כזה משום מחוקת השם.
מג מנחות נד, א. שבת קל, ב.	

הלכות תפילין לב

קא

ז לכתחלה יכתוב כתיבה גסה קצת¹⁰¹ שלא יהיו נמחקים מהרה וכן מצוה ליפותן מבהרין למראה¹⁰² וכל שכן מבפנים שהרי בית המקדש היה מצופה זהב מבפנים¹⁰³:

ז יש אומרים¹⁰⁴ שצריך לכתוב בימין ואם כתב בשמאל פסול¹⁰⁵ לפי שאין דרך כתיבה בכתב וכתובה בלאחר יד היא¹⁰⁶ שהרי הכותב בשבת ביד שמאל פטור¹⁰⁷ ואין סברא שיכתוב אדם סת"ם בשבת ויפטר¹⁰⁸.

ואפילו אם שולט בבי' ידיו¹⁰⁹ צריך לכתוב לכתחלה בימין ואם כתב בשמאל כשר¹¹⁰.

ואמר יכתוב בימין שלו שהיא שמאל של כל אדם¹¹¹ ואם כתב בשמאלו שהוא ימין של כל אדם פסול¹¹².

ומכל מקום אם אי אפשר למצוא תפילין אחרים שנכתבו בימין יש להכשיר הנכתבים בשמאל¹¹³ בין באמר בין בשמאל של כל אדם מאחר שלא הוזכר פסול זה בתלמוד¹¹⁴.

אבל אם כתב בפיו¹¹⁵ שתפס הקולמוס בשפתיו וכתב בו פסולים אפילו אי אפשר למצוא אחרים שבוודאי אין דרך כתיבה כלל בפה¹¹⁶:

ח התפילין אינן כמזוזה¹¹⁷ שהיא צריכה שרטוט מהלכה למשה מסיני ככל שיטה ושיטה אבל בתפילין א"צ שרטוט כי אם כשיטה העליונה¹¹⁸ מפני שאסור מדברי סופרים לכתוב לכתחלה ג' תיבות מפסוק מכתבי הקודש בלא שרטוט¹¹⁹ כמו שיתבאר ביו"ד סי' רפ"ד [סעיף ב] אבל שאר השיטות א"צ שרטוט כי השיטה העליונה נעשית כמו שרטוט למה שתחתיה¹²⁰ כמו שיתבאר שם.

ואין לו להחמיר ולשרטט בכל השיטות¹²¹ מפני שכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט¹²² אבל אם אינו יודע לישר השיטה בלא שרטוט טוב הוא ששרטט כל השורות¹²³ כדי שיהיה הכתב מיישר ושה משום זה אלי ואנוהו¹²⁴ ואפילו אם יודע לישר אף בלא שרטוט (עין ב"ב¹²⁵) ומשרטט כדי לכתוב יותר נאה ויותר ישר אינו נקרא הדיוט כיון שאינו עושה בדרך חומרא אלא כדי לכתוב יותר כיושר (שהוא הדור מצוה).

ע וזהו"ע מפאנו בתשובה סי' לה. מ"א ס"ק ה.
עא ראה הקרי הלכות ח"ה לו, ב.
עב גמרא מנחות זב, ב.
עג תוספות שם ר"ה הא. תוספות גענין ג, כ ד"ה אמר רבי יצחק. רא"ש הלכות ספר תורה סי' ג. ספר התרומה סי' קצו בשם ר"ת. שו"ע סעיף ג.
עד גענין שם. רא"ש מגילה פ"ב ה"ב.
עה רא"ש שם. מור יו"ד סי' רפד.
עו בי"ח. מ"א ס"ק ג.
עז ירושלמי פ"ק השבת ה"ב. הובא בתוס' מנחות שם. ובספר התרומה שם בשם ר"ת. עין בפ"י הרמב"ם בפ"ג דטוטה מ"ג דמשמע דבירושלמי מיידי דתחלוין להראות חסידותו לבני אדם. וראה כללי' הפוסקים וזהו"ע כלל א.
עח רא"ש בהלכות ספר תורה סי' ז ובסדר תקן תפילין. מור וש"ע סעיף ג.
עט רא"ש סדר תקן תפילין (ובמערעז וזם טוב שם ס"ק ב). מ"רבי הלכות מנוחה (רמז תתמ"א).
פ כרפוס ראשון נמצא ציון ה"ה במקום העיף קודם א"צ"פ שיועד לכתוב בלא שרטוט¹²⁶ וראה מ"מ גענינים שם. וראה שו"ע, ב"י. ספר התרומה שם בשם ר"י.

נח מ"א סעיף ה. וראה כתרי אותיות תפילין ל"ה יהודה הדברי נעקת באור ורע ח"א סי' תקנה. מרדכי הלכות תפילין בשם אור ורע קצור.
נו כתרי אותיות תפילין ל"ה יהודה החסיד שם. אור ורע שם. מרדכי שם. וראה רמ"א שם.
נז דברי הימים ב ג, ד.
נח ספר התרומה סענין רה. טו"ג עשין כב. רא"ש הלכות תפילין סדר תקן תפילין. מור וש"ע סעיף ה.
נט ספר התרומה שם. הובא בהגהות מיימוניות הלכות תפילין פ"ב אות א. ובהגהות מיימוניות דפוס קושטא (הובא בב"י) בשם סו"ק. שו"ע שם.
ס שבת ק"ג, א.
סא ספר התרומה שם.
סב שבת שם. רמב"ם הלכות שבת פרק יא ה"ד.
סג ספר התרומה שם.
סד ספר התרומה שם. אהרות חיים הלכות תפילין סי' כה. שו"ע סעיף ה.
סה מ"א ס"ק ד.
סו ספר התרומה שם. מור וש"ע שם.
סז מ"א ס"ק ה.
סח שו"ע שם.
סט ראה לבוש סעיף ה.

ולא אמרו שכל הפטור מן הדבר כו' אלא כשעושה בדרך חומרא (במקום שלא יבא לידי איסור אם לא יתנוג בחומרא וזו¹⁹ וגם אין בה משום הדור מצוה אבל אם יש בה איזה הדור לאיזה מצוה וכן אם הוא נוהג בה לסייג וגדר שלא יבוא לידי איסור²⁰ אינו נקרא הדיוט וזהו מעם כל החומרות שהחמירו האחרונים²¹ שהן אחת משהנים או לסייג וגדר שלא יבאו לעבור על איזה לא תעשה אפילו איסור קל של דברי סופרים כשראו שצריך לכך או משום הדור לאיזו מצוה עשה אפילו של דברי סופרים אבל במקום שלא שייך הדור כגון היושב בסוכה בשעת הגשמים הרי זה הדיוט כמו שיתבאר בס' תרל"ט²² וכן כל כיוצא בזה).

ולא ישרטט בעופרת²³ וכיוצא בו מפני שמקום השרטוט נשאר צבוע ובריעבד כשר²⁴.

ויש אומרים²⁵ שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים בין בתפילין בין בכל מקום שכותב ג' תיבות מפסקו²⁶ ואע"פ שיודע לכתוב בלא שרטוט.

והעיקר כסברא הראשונה כמו שיתבאר ב"ד שם ואע"פ נהגוין להחמיר בתפילין כסברא האחרונה²⁷:

מ הלכה מסיני²⁸ שאין תפילין נכתבות אלא על הקלף ולא על הדוכוסמוס ולא על הגילי ואם שינה פסול ואין כותבין על הקלף אלא במקום בשר ואם כתב במקום שער פסול.

מהו קלף ומהו דוכוסמוס²⁹ העור בשעת עיבורו שהוא נקרא גילי היו חולקין אותו לשנים והחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא קלף³⁰ שנקלף מחלק הפנימי הרבוק לבשר הנקרא דוכוסמוס כי דוך הוא מקום בלשון ארמי וסוסמוס הוא בשר בלשון יון ומה שאמרו שכותבין על הקלף במקום בשר הוא במקום היותר קרוב לבשר דהיינו במקום חיבורו כשהוא רבוק לדוכוסמוס.

וגיילים שלנו שאין חולקים אותם יש להם דין קלף וכותבין עליהם תפילין בצד שכלפי הבשר כי מה שמגדירים מהעור קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו³¹ ואפילו אם היו חולקין אותו לשנים היה צריך לגדר ממנו כ"כ ומצד הבשר גוררין ממנו הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד:

מא רמ"א סעף ג. וראה ספר יראים סי' שצט וספר התרומה שם בשם ר"ח.

מב ר"ת בתוס' סמ"ג ז' ב ד"ה כתבה. ספר התרומה שם. ש"ע י"ד סי' רפד סעף ב.

מג רמ"א שם.

מד בריתא שבת ע"ט, ב. רשב"ם הלכות תפילין פ"א ה"ח. מור וש"ע סעף ג.

מה ר"ן שבת שם בשם בעל העיקר ערך הדוכוסמוס. ש"ע סעף ג.

מז רש"י שבת שם ד"ה הדוכוסמוס (ראה מרדכי שם רמ"א שבת) תוס' שם ד"ה קלף. רא"ש הלכות פ"א סי' ה.

ספר יראים סי' שצט ואור ודע ה"א סי' תקנ"ב בשם רב הא גאון. ר"ן שם. ש"ע שם. וראה ספר התרומה סי' קצ"ג סמ"ג עשין כה.

מכ ש"ע שם.

מא ספר התרומה שם. ופ"י הבי"י דחוק, אבל לפי מ"ש הי"ח שג' שלמה תילין פ"ח סי' ג שבחמ"א סי"ק ח ע"ש במדרכי הילין פ"ח רמ"ו ורמ"ו וחתומת הדשן סי' ק"א שהוא בים של שלמה שם אחי שפיר כפשוטו.

מב ים של שלמה שם. ולא דמי למ"ש המ"א בסי' רלב [סי' מ] דהתם אינו מפסיק מחשבו זה כמ"ש שם משא"כ בעובדא דמחר"ם שבי"ט שג' שלמה.

מג וראה גם לקמן סי' מ"ב.

מד סעף כג. (וראה שם סעף כא).

מה ספר התרומה שם ב"ב. ר"י. הגהות מייחנות הלכות תפילין פ"א אות מ. ש"ע שם.

מו מחבובי יום טוב על הלבוש סעף ג. הובא באר"י וז"ל שם סי' מ. ל"ח. חמור"ת הלכות ספר תורה סי' כה.

אלי' רבה סי' זי.

מז סמ"ג עשין כג. (וראה שם עשין כה). סמ"ג סי' קג.

הלכות תפילין לב

קג

י הקלף צריך להיות מעור המעובד בעפצים¹³ או כסדר¹⁴ וכיוצא בו מדברים המכונים את העור ומחויקין אותו¹⁵ שאל"כ הרי הוא נקרא דיפתרא¹⁶ ואינו נקרא ספר בלשון עברי¹⁷ ופסול לכתוב עליו ספר תורה שנקרא ספר בכמה מקומות בתורה¹⁸ וה"ה לכתוב עליו תפילין¹⁹ או מוזהות (שנלמדוים בגזירה שוה כתיבה כתיבה מספר תורה²⁰ שבמוזה נאמר כתיבה כפירוש ותפילין הוקשו למוזה²¹ שנאמר²² וקשרתם וכתבתם שמפני זה צריך גם כספר תורה ותפילין כתיבה תמה²³ ממה שנאמר במוזה וכתבתם²⁴ ולמדוין הימנה לתפילין בחיקש ולספר תורה בגזירה שוה).

וצריך ליהרר שיהא העור מונה כסיד עד שיפול השער מעליו מאליו²⁵ ואם מוציאו קודם לכן לא יכתוב עליו מפני שלא נתעבד כל צרכו ודיפתרא הוא:

י"א וצריך שיהא מעובד לשמו²⁶ כגון בספר וראה לשם ספר תורה ובתפילין לשם תפילין²⁷ ובמוזה לשם מוזה.

והמעובד לשם ספר תורה כשר גם לתפילין ומוזה²⁸ שהרי קדושת ספר תורה חמורה מקדושת תפילין²⁹ ומוזה והרי זה כאילו נתעבד גם לתפילין ומוזה³⁰ שיש בכלל מאתם מנה³¹.

אבל המעובד לשם מוזה פסול לתפילין כי קדושת התפילין גדול מקדושת המוזה.

וטוב שיוציא בשפתיו³² לשם ספר תורה או לשם תפילין ולא די במחשבה:

יב אם עיבור נכרי³³ יש פוסל³⁴ אפילו ישראל עומד על גביו ואומר לו שיעבד לשמו³⁵ כמו שהגט שכתבו נכרי פסול³⁶ אע"פ שישאר עומד על גביו ואומר לו שיכתבו לשמו ולשמה לפי שהנכרי לדעת עצמו הוא עושה ואינו שומע להישראל (ואע"פ שהוא אומר ששומע לו אין פיו ולבו שוין ואף אם אומר שכפיו כך לבו אין נאמן על כך³⁷).

ויש מכשירין³⁸ כשישראל עומד על גביו ואומר לו שיעבדנו לשמו ואינו דומה לנו³⁹

- צד** מגילה י"ג, א. שילע סניף ה.
  - צה** תוספות שם ד"ה דיפתרא. דא"ש הלכות ס"ח ס"ה ה. שילע שם.
  - צו** הח"מ הלכות תפילין פ"א ה"ו. שו"ע יו"ד ס"י דעא סניף ב.
  - צז** גיטין כ"ב, א. מגילה שם. שבת ע"א, א.
  - צח** חושן פ"ב דסוטה ז, א.
  - צט** ספר התרומה ס"י קע"ג. רא"ש הלכות ספר תורה שם.
  - ק** ספר התרומה סוף ס"י קע"ה.
  - קא** ספר התרומה שם. אור ירוע סוף ס"י תקנ"ה. וראה מנחות לד, א. לפי תוס' שם ד"ה נאמר. יראים ס"י ת.
  - קי** עיבור הלכות תפילין ח"א.
  - קיב** קדושין לד, א. אור ירוע שם. וראה עיבור שם. אור ירוע ח"א סוף ס"י תקל"ה.
  - קג** דברים ו, ח"ט.
  - קד** תוספות גיטין כ, ב. ד"ה לא צריכא.
  - קה** וראה מנחות לד, א.
  - קו** ברך שאמר (תקן תפילין) ע' לב. הובא במ"א ס"ק מ.
  - קיז** גיטין ד, ב. ספר התרומה ס"י קע. הגהות מורכי סוף הלכות תפילין בשם רבינו שמשון. שו"ע סניף ה. ספר יראים ס"י ת. וראה לקמן פ"א.
  - קח** פו.
-
- קט** כ"י.
  - קי** תשובת רב יודראי נאן בשבלי הלקט ענין תפילין (אוצר"ג ברבות חלק התשובות ס"י פז ע"ג).
  - קיא** ולענין כתיבת גט ראה לקמן ס"י מב ס"ו.
  - קיב** ראה הקרי הלכות ח"ה לו, א.
  - קיג** דא"ש הלכות ספר תורה ס"י ג. וראה ספר התרומה ס"י קע"ג. וראה גם לקעל ס"י י"א ס"ג לענין ציצית ע"ג.
  - לקמן** סניף לא לענין כתיבה.
  - קיד** מור וש"ע סניף ט.
  - קטו** הח"מ הלכות תפילין פ"א ה"א. אור ירוע ח"א ס"י תקל"ה בשם ריב"א.
  - קטז** וראה גם לעיל ס"י י"א ס"ד לענין ציצית. לקמן ס"י ח' תם לענין מצה. וראה לקמן ס"י ו' ל"א ס"א וס"ג לענין כתיבת ושאר תקינת תפילין.
  - קעז** גיטין כג, א. אור ירוע שם. כסף משנה הלכות תפילין שם. ב"ה.
  - קעח** וראה תהלים קכ"ד, ה.
  - קעט** ספר התרומה ס"י קע בשם ר"ת. יראים ס"י ה. דא"ש הלכות ס"ח שם. מור בשם הרא"ש. וראה עיבור הלכות תפילין סוף ח"א.
  - קכ** דא"ש שם.

הלכות תפילין לב

קד

שצריך לכתוב כל תורף הגט לשמו ולשמה וזה לא ישמע לו אבל בעיבוד א"צ רק כשנתן העור לתוך הסיד שיתגנו לשמו וזה ישמע לו^א.

ומכל מקום לכתחילה צריך לסייעו קצת בעיבודה^ב וכן נוהגים במדינות אלו^ג שאין עבדים ישראלים מצויים בכל המקומות^ד.

וצריך לסייעו בעיבוד עצמו^ה אבל אין מועיל מה שמסייעו להשחיר הרצועות שאין זה ממלאכת העיבוד וברעבוד אפילו לא סייעו כלל^ו רק שאמר לו שיהן לתוך הסיד לשמו כשר^ז ואם הישראל נתנו בתוך הסיד לשמו מניח את הנכרי בלברו להוציאו לתקנו^ח וא"צ לסייעו עוד^ט:

יג. עורות שנתונן לנכרי לעבדן לשמן^י ומסמן אותם בנקבים שעושה בהן כמרצע כעין איתות שלא יחליפם הנכרי בעורות אחרים אע"פ שנקל לנכרי לזייף שיניח עור זה ע"ג עור אחרת וינקבם כמרצע דרך הנקבים שעשה הישראל אין חוששין לכך מפני שמתירא הנכרי פן יכיר הישראל בטביעות עין שנתן בסומנים או מפני שאלו הנקבים נעשו יותר מחדש משלו.

עור (א) שעבדו שלא לשמו^{יא} אם יש תיקון לחזור ולעבדו לשמו יתבאר ב"ד ס' רע"א^{יב}:

יד. צריך שיהיה הקלף מעור בהמה או חיה או עוף המהורים^{יג} ואפילו מנבלות ומירפות שלחן אבל לא מעור בהמה חיה ועוף הממאין שנאמר^{יד} למען תהיה תורת ה' בפך מן המותר בכף^{יז} ולא מעור הרג אפילו הוא טהור^{יח} מפני שזוהמתו רבה וכן כל אוכרה^{יט} אפילו שלא בסת"ם אין כותבין אותו ע"ג עור בהמה טמאה וכיוצא בה^כ:

מז. הסופרים הרוזיים עושים ג' מיני קלפים^{כא} העב יותר לכתוב בו פרשה שמע שהיא קטנה והדק ממנו לפרשת ויהי כי יביאך שהיא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפרשת

קונטרס אחרון

(א) עור שעבדו בו ומה שכתב הט"ז^ק מתשובת הגאון^{קא} - התם מעיקרא חיפה שמה, כמבואר שם ברא"ש, גרע מדיפתרא, ועל ידי סיד משוי ליה קלף כמו שכתב רבינו תם^{קב} ורו"ק.

קכג ברייתא שבת קמ, א. ומיטרא ריב הוא שם רמב"ם הלכות תפילין פ"א ה"י. מור ושוע"ע סעיף יב.

קכד שמות יג, ו.

קכה ראה גם לקמן פ"ג, ס"ח. ס"ט. ס"י. ס"יא. ס"יב. ס"יג. וראה העני"ב תשל"ע ע' 45.

קכו רב נתנו בר יצחק שם. רמב"ם שם. מור ושוע"ע שם.

קכז ירושלמי סוטה פ"ב ה"ד. תוספתא סוטה יג, ב סוף ד"ה לא צייכא. פ"א ס"ק יד.

קכח ראה הקרי הלכות ח"ה לת, ב.

קכט תקן תפילין ע' קס"ח. וזהו"ל אסכודתי ס' לו (מובא בב"ב). שור"ע סעיף יד. יד אהרן (נהרות כ"י)

[הובא בכרכי יוסף ובשערי תשובה ס"ק ה]. וראה גם לקמן סוף סעיף וג.

קכ ס"ק ו [ראה פ"ג י"ד סימן רע"א ס"ג ג].

קכא רב דא נאון (בתשובת הגאונים הרב"ב ס' תלב) דובא ברא"ש סוף הלכות סוף העני"ב ומפור י"ד סימן רע"א (בהמשך לתשובת רב נטרונאי גאון).

קכב בהלכות ס"ח שלו (נתקן בראב"ה סימן אלף קמ"ט). ספר תרומה סוף ס' קנ. רא"ש הלכות ס"ח ג. וראה שו"ת צ"צ א"ח סוף ס' יג.

קכא ראה לעיל ס' יא ק"א סק"א "דא"צ לחשוב לשמה אלא בתחילת העיבוד".

קכב רב נטרונאי גאון (הובא ברא"ש סוף הלכות ס"ח מספר הענינים. ומפור י"ד ס' רע"א). ספר האשכול ה"ל ס"ח בשם ר' שמואל הנגיד. ספר התרומה שם בשם ר"ת. וי"א שם. רא"ש הלכות ס"ח ס' ג.

קכג רמ"א סוף מ.

קכד רא"ש שם.

קכה ס"ז ס"ק ה. מ"א ס"ק יא.

קכו ב"ה. עילת תמיד ס"ק יג. ש"ך י"ד ס' רע"א ס"ק ה. מ"א ס"ק יא.

קכז מ"א שם.

קכח הגהות מיימוניות הלכות תפילין פ"א אות ו. וי"א ס"ק יג.

קכט ראה הקרי הלכות ח"ה לת, א.

קל הגהות מיימוניות שם. שו"ע סעיף י ומ"א ס"ק יב ויג.

קלא שור"ע סעיף יא. עיי' בק"א.

קלב ס' ה בשוע"ר לא נתע' לדיונו. וראה מור שם בשם תשובת גאון.

הלכות תפילין לב

קה

והיה אם שמעו שהן ארוכות עושין קלף דק מאוד ובוה יתמלאו הכתים בשוה וזהו ניו תפילין:

מז כבר נתבאר^{קטז} שצריך להיות כתיבה תמה ושלימה לפיכך צריך שלא יהיה בקלף שום נקב במקום שיכתוב^{קטז} ואם כתב במקום נקב פסול^{קטז} מפני שאינה כתיבה תמה ושלימה^{קטז} אלא מופסקת ואפילו אם אין הנקב מפסיק כל עובי האות מעבר אל עבר^{קטז} אלא הוא באמצע העובי ודיו מקיפו מכל צד^{קטז} מ"מ באותו מקום הנקב היא מופסקת וחלוקה לשתיים^{קטז}.

ואפילו אם יש (ג) בעוביה שמב' צדדי הנקב כשיעור עובי הצריך לאות זו^{קטז} ואפילו אם גם יש באורך האות עד הנקב כשיעור אורך הצריך לאות זו^{קטז} מ"מ כיון שאנו חושבים הנקב לפיסוק גנוף האות^{קטז} א"כ אין שם היקף גיול לאורך האות שעד הנקב וכן לעובי שבצדדי הנקב אין שם היקף גיול במקום הנקב והאות צריכה להיות כולה מוקפת גיול מכל רוחותיה^{קטז} שלא יהיה משהו ממנה בלא היקף גיול והגיוול שבסיום העובי שמצד זה של הנקב אינו מועיל להעובי שמצד זה מפני שהנקב מפסיק בנייהם וחולקם לשנים וכן הגיוול שבסיום אורך האות שלאחר הנקב אינו מועיל לאורך האות שעד הנקב.

(ומכל מקום אם יכול לגרור מן עובי שמצדדי הנקב שישאר קלף חלק מפסיק בין הנקב לעובי האות שבצדדי^{קטז} וכן אם יכול לגרור מאורך שלמעלה מהנקב ואעפ"י ישרא כשיעור אורך הצריך לאות זו הרי גרירה זו מועלת אפילו אם כבר כתב הרבה אחר אות זו ואין בוה משום שלא כסדרן כיון שאין פיסול באות זו אלא משום היקף גיול^{קטז} כמו שיתבאר^{קטז}):

יז וכל זה (בנקב הנעשה קודם הכתיבה^{קטז}) כשחלל הנקב נראה לעין^{קטז} שנראית האות חלוקה לשתיים במקום הנקב^{קטז} אבל כל נקב שהדיו עובר עליו ומותמו^{קטז} ואינו נראה אלא נגד השמש^{קטז} אינו נקב כלל וכוחין עליו לכתחלה ומפני זה התירו לכתוב על עור עוף המעובר^{קטז} אע"פ שכולו מלא נקבים דקים ממקום הנוצות:

קונטרס אחרון

(ב) בעוביה כל בית יוסף^{קטז} בשם המאירי^{קטז} דאיידי בכהאי גוונא, דכשר אחר כך לפי שנשתתיר^{קטז} כמלא אות כו' עיין בית יוסף.

קנה ש"ע סעף כה. פרישה ס"ק כה.	קמג לעיל סעף ה.
קנו לקמן סעף ל. וראה לעיל סעף ה. לקמן סעף טו.	קמז שבת קח, א. הילין קטז, ב. מור וש"ע סעף יג.
קנז כנראה נשתרבו מלים אלו לכאן במעט מירוש סעף יח.	קמח קרית ספר מנצח ג ח"ב, הובא בש"ת רמ"ח ס' קל (הובא בב"י). ש"ע סעף טו. וראה ש"ת צ"צ
קנח ע"י ט"ו שם.	הילין ס' רז אות ה.
קנט מהר"י אסנאדוני סימן לו (הובא בב"י). ש"ע סעף יג.	קמו רש"י שבת שם (ר"ה לא נכתוב). גמרא הילין שם.
קס שבת שם. רמב"ם הלכות תפילין פ"א ח"ב.	קמז ט"ז ס"ק ג.
קסא בית. מ"א ס"ק טו. שירי כנסת הגדולה הגהות בית יוסף אות ג. עולת תמיד ס"ק כא. אג"י זוטא ס"ק יג. דלא כט"ז שם. וראה הקרי והלכות ח"ה לה, ב.	קמח ע"י ש"ת צ"צ שם.
קסב גמרא שם.	קמט ע"י ספקת המופר ח"ג ע"י.
קסג (לב, ג) ר"ה כתב ח"ר מנהם.	קנ ע"י בק"א.
קסד קרית ספר מאנר ג ח"ב ר"ה ושאלו.	קנא ש"ת רדב"ח שם (הובא בב"י). ש"ע סעף טז ומ"א
קסה כן הוא בדרום יונעפאף תרפ"ו. ובדרום ראשון: לפי בנשתתיר.	ס"ק כב.
	קנב מ"ז שם.
	קנג מנחות כב, א. לה, א.
	קנד עיין מ"א ס"ק כו.

קו הלכות תפילין לב

יך וכל זה בנפק הנעשה קודם הכתיבה¹⁰⁰ שבשעת הכתיבה כבר היא מופסקת ע"י הנקב ואינה תמה ושלמימה אבל אם היתה כתיבה תמה כהלכתה ואח"כ אירע בה נקב אע"פ שהנקב מפסיק כל עובי האות מעבר לעבר ונראית הלוקה לשתיים¹⁰¹ אם יש בארכה שעד הנקב כשיעור הכשר אות זו בלי צירוף מה שמהנקב ולמטה כשירה¹⁰².

ואף אם אין כשיעור עד הנקב אלא שהנקב אינו מפסיק כל עובי האות אלא נשאר מעובה¹⁰³ חוט דק שלם¹⁰⁴ בצד הנקב כשירה שהרי אם עשה עוביה דק כ"כ מתחלטה היתה כשירה¹⁰⁵ שהרי לא נתנו שיעור לעובי האותיות ויכול לעשותן דק כמו שירצה:

יב וזמנה הוא שיעור הכשר אורך האותיות שנפסקו בנקב אם נפסקה רגל הימנית של ה"א¹⁰⁶ וכיוצא בה¹⁰⁷ כגון הרי"ש או הרל"ת ונשתייר ממנה למעלה מהנקב¹⁰⁸ כמלא אות קמנה שהיא יו"ד¹⁰⁹ כשירה.

אבל אם נפסק הרגל השמאלית של ה"א יש אומרים¹¹⁰ שאפילו לא נשתייר ממנה אלא כל שהוא בין למעלה מהנקב בין למטה מהנקב כשירה.

ויש אומרים¹¹¹ שגם רגל השמאלית צריך להיות כמלא יו"ד ואם לאו פסולה וכן הלכה¹¹². אבל אם ניקב תוכה¹¹³ של ה"א או של מ"ם וכיוצא בהן¹¹⁴ אפילו הנקב כמלא כל החלל¹¹⁵ ולא נשאר שם היקף גויל כשירה¹¹⁶ וכן אם אין היקף גויל כלל לאיזו אות מבחיין¹¹⁷ שניקב שם נקב אורך המגיע עד סוף הקלף כשירה כיון שהיתה מוקפת קלף מתחלטה בשעת הכתיבה.

אבל אם לא היתה מוקפת קלף מתחלטה אע"פ שהיא ארוכה כראוי¹¹⁸ ולא נפסקה כלל בנקב כגון רגל כ"ף¹¹⁹ או נו"ף¹²⁰ הפשוטות וכיוצא בהן שבשיטה האחרונה שהן ארוכות ומגיעות עד סוף הקלף מתחלטה¹²¹ פסולות.

קונטרס אחרון

(ג) וכן אם אין היקף בו' כן משמע בשולחן ערוך¹²² גבי כ"ף פשוטה. וכן הוא בירושלמי פרק קמא דמגילה¹²³ בשם רב חסדא דפליגי על אשיאן שמצריך היקף בתוכה. וכן צריך לומר בספר התרומה סימן רה בפנים¹²⁴ וכן מצאתי כתוב הוגה שם¹²⁵, וסיים שם בספר התרומן[ה] דתלמודנו מכשיר לגמרי, רצונו לומר, בלי שישתייר כדי לגרור וכדי אות עיי"ש.

קצו ספר התרומה סי' רה. תרדכי שם (כפרוש הב' כרש"י שם).
קצח ת"א סעף מז.
קצט ר' אשיאן בר נבדק משנה רוב יהודא שם כמ, א.
קפ רמב"ם הלכות תפילין פ"א ה"ב.
קפא ספר התרומה שם. תרדכי שם. הובא במור ושוע"י שם.
קפב ע"י בק"א.
קפג ת"א ס"ק כב.
קפד שו"ת דב"ח סי' קל. שריע סעף מז.
קפה לברש סעף מז.
קפו רלב"ח שם. שו"ע שם.
קפז סעף מז.
קפח הלכה מז.
קפט ראה לקמן סק"ו. ועי' קובץ הע"ב תשנ"ו ע' 74.
קצ ראה גם לקמן סי' נו (במורה נבוכים בתרא: וכן מצאתי בהרא"ם בתרומה כתב ד' יען נשן).

קסו שו"ע סעף מז. בית. ט"ז ס"ק ז. שריי כנסת הגדולה הגות בית יוסף אות ג. עולת תמיד ס"ק כא. א"ר וזשא ס"ק ג.
קסא בית.
קסב ע"י ט"ז ס"ק י. וראה הקרי הלכות היה' לפ, א.
קסט ט"ז סוף ס"ק ח.
קע ב"י בשם התאירי (קרי' ספר מאמר ג ח"ב ד"ה ושאלו). ת"א ס"ק מז.
קעא המאירי שם (הובא כב"י שם).
קעב ר' זיזא בשם רב הונא נר' יעקב בשם רב יהודה בתחזות כמ, א.
קעג כ"י ר"ה ניקב בשם המרדכי הלכות קמנות (סי' תהנג).
קעד שיטה מקובצת מנחות שם (אות ה) בשם תוספות הציננות.
קעה תרדכי שם. מ"א ס"ק מז.
קעו ר"ש הלכות ס"ת סי' נו (בירוש' דא' ברש"י שם ד"ה תוכו של ה'). מור ושוע"י סעף מז.

הלכות תפילין לב

קז

[ו]מכל מקום אם יכול לגרור מהן מעט בסוף הקלף¹³⁹⁷ וישתייר בהן כשיעור הרי גרידה זו מועלת אפילו אחר כתיבת כל הפרשה ואין בזה משום שלא כסדרן¹³⁹⁸ כיון שלא היו פסולות תחילה רק משום חסרון היקף גויל בלבד כמו שיתבאר¹³⁹⁹.

ויש אומרים¹⁴⁰⁰ שאם הנקב ממלא כל חלל הה"א או המ"ם וכיוצא בהן פסולות כיון שאינו מוקפת גויל בתוכן ואע"פ שהיו מוקפות מתחילתן.

אבל אם אין הנקב ממלא כל החלל¹⁴⁰¹ אע"פ שהנקב הוא סמוך לאות נמשך שלא נשאר קלף חלק אפילו משהו בין האות להנקב שבתוכה והאות צריכה להיות כולה מוקפת גויל מכל רוחותיה מ"מ היא חשובה מוקפת גויל גם במקום הנקב ע"י קלף החלק שבתוכה מצד הב' של הנקב.

וכן אם הנקב הוא במקצת עובי האות שכלפי חוץ¹⁴⁰² ומוקצת עוביה שכלפי תוכה נשאר קיים הרי היא כשירה ע"י מוקצת עובי זה שכלפי תוכה שהוא חשוב מוקף גויל ע"י קלף החלק שמצד הב' של הנקב.

(וכן אם הנקב הוא מפסיק כל עוביה אלא שנשאר בארכה שעד הנקב כשיעור הכשירו הרי היא מתכשרת ע"י שיעור זה שהוא חשוב מוקף גויל גם בתחתיותו ע"י הקלף החלק שלמטה מהנקב (ואם נשתייר מאורך [אות] זה גם למטה מהנקב אינה נפסלת בכך ומתכשרת היא ע"י קלף החלק שבתחתיותו שכיון שמה שמן הנקב עד קלף החלק אינו אות אחרת אינו חשוב הפסק בין האות לגויל המקיפה כמו שהנקב אינו חשוב הפסק¹⁴⁰³) אבל אם לא נשתייר קלף חלק כלל למטה מהנקב פסולה).

ולפי סברא זו אין (ד) חילוק בין נקב שלפני הכתיבה בין נקב שלאחר הכתיבה¹⁴⁰⁴ שכיון שקלף החלק שמצד הב' של הנקב מוצטרף לאות להיותה נחשבת מוקפת גויל גם במקום הנקב א"כ אף אם (ה) היה הנקב קודם הכתיבה אינו פוסל יותר מלאחר כתיבה¹⁴⁰⁵ (כיון שנשתייר שיעור הכשר אות שלם לגמרי בלי שום נקב).

קונטרס אחרון

(ד) ומה שכתב בספר הלכה ברורה¹ לחלק בין תוכה למבחוץ - זה אינו, כמבואר בירושלמי^{2א} שבספרי התרומה^{3ב}, דרב ורב חסדא פליגי על אשיאן, אף על גב דאינהו מיירי מבחוץ ואיהו מיירי בתוכה, עיין שם.

(ה) ומה שכתב ט"ז^{4ג} דירושלמי^{5ד} סבירא ליה כמו שכתב בית יוסף^{6ה} לרש"י^{7ו} - צריך עיון גדול, דאם כן למה פליגי אשיאן על רב, אלא ודאי סבירא ליה כמו שכתב הט"ז סוף סעיף קטן ת, וכמו שיתבאר בפנים, הכי נמי סבירא ליה לרש"י^{8ח}.

קצט דשי"י מנחות כג, א ד"ה שאין ושם ע"ב ד"ה ו"ז דוידרה, הובא בשו"ת רמב"ם סי' קל ונב"ל ד"ה וא"ת

דוכי. ע"י ב"ק"א.

ר ס"ק יח.

רא מגילה פ"א ה"ט.

רב סימן דה.

רג ס"ק יד.

רד מגילה פ"א ה"ט.

רה ד"ה וא"ת דוכי.

רו מנחות כג, א ד"ה שאין ושם ע"ב ד"ה ו"ז דוידרה.

רז ראה הקרי הלכות ח"ה מ, ב.

קצא פרישה ס"ק כד. ח"א ס"ק כז ממשמעות ב"י. וכו"ה בירושלמי מגילה פ"א ה"ט.

קצב פרישה ס"ק כד. וראה שו"ע סעיף כה.

קצג כסעף ל. וע"י לעיל סוף סעיף טז.

קצד טור ושו"ע סעיף מז בשם הירושלמי שם בשם אשיאן.

קצה ט"ז ס"ק ה.

קצו ט"ז שם.

קצז ע"י תהלה לרד ס"ק מ. נני דחיים ס"ק כב.

קצח ט"ז ס"ק ד. ע"י ב"ק"א.

והעיקר כסברא הראשונה¹¹¹ ואעפ"כ יש לחוש לסברא האחרונה להחמיר¹¹² כשלא נשתייר קלף חלק כלל מצד ה' של הנקב בין שהנקב הוא חוץ לאות סמוך לה ממש בין שהוא בתוכה וממלא כל הללה.

ויש אומרים¹¹³ (1) שאף לפי סברא האחרונה אין האות צריך להיות מוקף גויל גם אחר הכתיבה אלא מבחיץ אבל לא מבפנים ואפילו אם הנקב שכתובה ממלא כל הללה כשרה ונכון להחמיר¹¹⁴:

ב ואם נפסקה אחת מאותיות הפשוטות שאין להם אלא ירך אחת¹¹⁵ כגון וא"ו או וי"ן או נו"ן פשוטה וכיוצא בהן אין שיעור הכשרן כמלא אות קטנה שהיא וי"ד כמו ברגל הה"א וכיוצא בה שהרי וא"ו שלא נשתייר ממנה אלא כמלא וי"ד אין זה וא"ו כלל וכן בשאר אותיות הפשוטות אלא הכשרן תלוי בקריאת התינוק שאינו חכם ולא ממש שאם התינוק יודע לקרותן כהלכתן כשרות ואם לאו פסולות¹¹⁶.

אבל תינוק חכם שמבין הענין¹¹⁷ דהיינו פירוש המלות הרי הוא אומר האות הנפסקת מתוך הבנתו שמתפרש יפה לפי הענין ואין סומכין עליו אבל אם אינו חכם כל כך להבין הענין אע"פ שהוא חכם בהכרת האותיות הטיב¹¹⁸ סומכין עליו וזהו לא מיפש שאמרו¹¹⁹. ומכאן אתה למד¹²⁰ שאין צריך לכסות מלפניו שאר האותיות כמו שנהגין שא"כ אף החכם שמבין הענין שקורא מהיכן יבין לקרות אות זו כהלכתה כיון שאינו יודע ענינה ופירושה.

ומכל מקום אות שנפסקה בנקב ונשתייר ממנה גם למטה מהנקב¹²¹ צריך לכסות מלפניו מה שלמטה מהנקב לפי שהוא יצרפנה עם מה שלמעלה מהנקב וקרא האות כהלכתה ובאמת אינו מצטרפין כיון שהנקב מפסיק ביניהם.

וה"ה אם מפסיק ביניהם שריטה העוברת בעובי האות מעבר לעבר אבל אם אינה עוברת מעבר לעבר¹²² אפילו היתה כן בשעת הכתיבה אינה פוסלת כיון שאין האות חלוקה לשתיים למרי ואינו דומה לנקב שבאמצע העובי שפוסל אם היה בשעת הכתיבה¹²³ לפי שמקצת עובי האות שמצד זה של הנקב אינו מוקף גויל במקום הנקב וכן מקצת עובי שמצד זה של הנקב משא"כ בשריטה שהיא קלף חלק וחשובה היקף גויל למקצת העובי

קונטרס אחרון

(1) משמעות ספר התרומו¹²⁴ ומרדכי¹²⁵, דלא סבירא להו לפלוגי בין לפני כתיבה בין לאחר כתיבה, דהא ניקב תוכה ויריבה שבגמרא¹²⁶ היינו אחר כתיבה, ואפילו הכי לא התירו ספר התרומוה וסייעתו בלא היקף קלף אלא (בתוכה).

רי סדר גז אשכנזי (הובא בב"י). ש"ע סעיף מז (וראה לבוש סעיף מז. בי"ח אה"ע סי' קכה מובא בבאר הישב ס"ק כב).
ריח מ"ז ס"ק ג. יג.
ריט וד"א ס"ק בא.
רב בדלעיל סעיף מז.
רבא סי' דה. וראה לעיל סק"ג.
רבב מנחות סי' תתקנ. וראה שם באור מרדכי.
רבג מנחות כג, א.

רח ש"ע סעיף מז. וד"א שם. ט"ז ס"ק ח.
רט ב"ח, מ"ז שם.
רי ע"י בקונטרס אחרון.
ריא ט"ז שם.
ריב מודרכי הלכות קמנות סי' תתקנ.
ריג ר' זירא מנחות כג, ב. ש"ע סעיף מז. וראה לקמן סעיף לו וקרא י. וסי' לו סעיף ד וש"כ.
ריד רש"י שם וד"ה רלא הכים.
ריט ט"ז ס"ק יא.
רטו ע"י מחצית השקל ס"ק יב.

הלכות תפילין לב

קמ

שהאות מתכשרת בו שלא נתנו שיעור לעובי האותיות ויוכל לעשותן דקות מאד אפילו לכתחלה^{דכז}.

ואם השריטה עוברת מעבר לעבר והיתה כן כשעת הכתיבה יש אומרים^{דכח} שאין קריאת התינוק מועלת בה אפילו אם יכסו מלפניו מה שלמטה שלא הכשירו בקריאת התינוק אלא באות שנכתבה מתחלה ארוכה כראוי ואח"כ נתקצרה על ידי הנקב או על ידי שריטה.

ויש אומרים^{דכט} שאפילו היתה קצרה מתחלתה והתינוק קוראה כהלכתה כשרה ולכן אם אירע שכתב הסופר איזו אות מאותיות הפשוטות ומסתפק בשיעור ארכה אם היא ארוכה כהלכתה ואי אפשר לו להגיה משום שלא כסדרן כמו שיתבאר מראה התינוק שאינו חכם ולא טפש וסומך עליו (וכן עיקר^{דל} וכן נוהגין):

כא אין מכשירין ע"י קריאת התינוק אלא כשאנו מסופקים אם אורך האות הוא כשיעור^{דל} או אם רוחב האות הוא כשיעור כגון ד שנכתבה קמנה בעין יו"ד^{דל} כשם שאם התינוק קוראה ד' כשרה.

אבל אם ידוע לנו שאין האות כהלכתה^{דל} אפילו התינוק קוראה כהלכתה אין זה מועיל כלום כגון שמקצת יודין של העינין והשינין והאלפין או רגלי התיו"ן אינן נוגעים כגוף האות פסולת^{דמ} אף שהתינוק קוראן כהלכתן כי מה תועיל קריאת התינוק ועיניו רואות שאין האות כהלכתה.

ומכל מקום מועלת קריאת התינוק באותיות אלו לענין שיוכל לתקנן אף אם כתב אחריהן^{דנ} ואין כזה משום שלא כסדרן כמו שיתבאר^{דנ}:

כב ואם נפלה טיפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת האות^{דנ} (אע"פ שערדין היא מוקפת גיול בתוכה) כגון שנפלה לתוך ד' ונראית כה"א או שנפלה לתוך ב' ונראית כפ"א או שאין שם ב' עליה או שנפלה לתוך אות אחרת ואין שמה עליה או שמחסרת קצת מן האות^{דס} אפילו אינה מחסרת ממנה אלא קוצה והוא קוין שהאות נפסלת בחסרונו או שנראית הטיפה כאלו הוא גופה של אות אע"פ שהאות ניכרת היטב פסולה.

ואין לה תקנה לגרור הטיפת דיו ועל ידי כך תהיה האות כתיקונה^{דס} מפני שהוא חזק תוכות רחינו שהוקק התוך של אות^{דס} וממילא נשאר צורת אות כמה שאינו נגרר והתורה אמרה^{דס} וכתבתם ולא וחקקתם^{דס} ופי' חכמים יש שבהן תוכות הכתוב מרוב.

רלב הגדות מייטנות דל' תפילין אות צ כשם מהר"ם. מהר"ק שם. ש"ע סעף כה.
רלג לקמן סעף ל.
רלד ספר התרוומה סי' רה. רא"ש פ"ב הענין סי' יב. ש"ע סעף יז ומ"א סוף סי' כג.
רלה רד"ך (בת א דרר ל"ד) הובא במ"א סי' כג.
רלו ספר הריטבה ררא"ש שם. ש"ע שם. ועי' צ"צ האה"ע סי' קסר אות ג.
רלז מ"ז סי' פו. וראה לבש סעף יז.
רלח דברים ו, ט.
רלט לבש שם.
רמ גיטין כ, א.

רכז כדלעיל סוף סעף יח. וש"נ.
רכח ב"ח. מ"א סי' כא. וראה חקרי הלכות ח"ה מב, א.
רכט מ"ז סי' י מתשובת ריב"ש סי' קכ ומהרי"ק שורש סג.
רדז א"ל וזמא סי' יט.
רדח שו"ת ריב"ש סי' קכ. מהרי"ק שורש סט (הובא בב"י סי' לו). מ"ז סי' מ.
רדט תוספות מנחות כג, ב ד"ה ויל איתי ניקא.
רל ריב"ש שם. מהר"ק שם. רמ"א סעף פז. וראה לקמן סי' לו סעף ד.
רלא ריב"ש שם. מהר"ק שם. מ"א סי' כ. וראה ש"ע סעף כה. לקמן סעף ל. סי' לו סעף ג.

הלכות תפילין לב

קי

והוא הדין אם מוחק הדיו בעורו לח ועל ידי כך נעשית האות כתקנה¹⁰¹ הרי זה כחק תוכות שאין חילוק בין חקוקה וגירדה למחוקה כיון שאינו כתיבה והתורה אמרה וכתבתם:

בג וכן אם מעה וכתב ד' במקום ר"ש או כ' במקום כ' אין תקנה לגרור או למחוק התג¹⁰² מפני שהוא כחק תוכות.

אבל יכול להוסיף עליו דיו ולעשותו עגול כר"ש או ככ"ף¹⁰³ והוא שלא כתב עדיין כלום אחר אות זו¹⁰⁴ שאם לא כן פסול משום שלא כסדרן כמו שיתבאר¹⁰⁵ וכן אם כתב ר"ש במקום ד' או כ' במקום ב' יכול להוסיף דיו ולעשותה מרובעת כהלכתה¹⁰⁶ אם לא כתב אחריה שכל שמתקן על ידי כתיבה ולא על ידי גירדה או מחוקה כשר.

אבל אינו יכול לגרור הכ"ף לעשותה כמו כ"ת או הר"ש לעשותה כרל"ת¹⁰⁷:

בד וכל זה בגירית דיו אבל אם נמף עשעה על האותיות גוררה וכשר¹⁰⁸. ואם מותר לגררה מספר תורה בשבת יתבאר בס"י ש"מ¹⁰⁹:

בה מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה¹¹⁰ אין מועיל לגרור הרבק ולפתחה מפני שהוא כחק תוכות ומה תקנתה¹¹¹ לגרור כל החרטום והשאר בצורת נר"ן כפופה ואח"כ יכתוב מה שגדר ואין בזה משום חק תוכות אע"פ שלא גרר צורת הנר"ן וחזר וכתבו מחדש לפי שצורת הנר"ן נעשה מתחלה בהכשר¹¹² אלא שנפסלה האות בנגיעת החרטום לכן די כשגורר החרטום וחזר וכתב מחדש.

אבל ר"ש שכתב כמין ד' י"ש להחמיר ולומר שלא די כשיגרור הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבו מחדש מפני שבין הגג ובין הירך נעשה כפיסול שכן דרך הסופרים שכותבין¹¹³ תחלה הגג עם התג שמאחוריו ואח"כ הירך למטה¹¹⁴ ונמצא שגם הגג נעשה כפיסול שעשה לו תג מאחוריו ואין צורך לומר הירך שנעשה אחר עשיית התג ולכן צריך לגרור שניהם.

ואע"פ ש"ל שאף כשגורר אחר מהם כיון שבמה שנשאר אין בו צורת אות כלל א"כ כשהזר וכותב מה שגדר ה"ז ככותב האות מתחלתה¹¹⁵ אעפ"כ אין להקל לשירי מאומה

קונטרס אחרון

(1) לכושי נר"ן [לחם חמודות¹¹⁷ שהביא מגן אברהם¹¹⁸. וכן משמע ממה שכתב המגן אברהם סעיף קטן לה ר"ס, דלא כדמשמע לכאורה ממה שכתב הט"ז¹¹⁹, ודו"ק. וכן משמע ממה שכתב המגן אברהם בסעיף קטן כו בשם ר' יעקב [ה]לווי¹²⁰.

רמא ט"ז שם.	רמא רב"ח ואבינו בתשובת מררל"ח ס' א. שריע שם.
רמב ספר התרוחם שם. סו"ג עשין כב. ש"ע שם. וראה	רמב כ"י ט"ז ס"ק י.
רמג חקרי הלכות ח"ה מג. א.	רמג ע"ב ש"ע שם.
רמג ט"ז ס"ק מה. מ"א ס"ק כד.	רמג לבוש סעיף יח. דחם חמודות הלכות ס"ת סוף ס"ק
רמד הרי"י אסקנדרוני הובא בב"י. מ"א שם. מ"ז שם.	רמז פב. ע"י בק"א.
רמה לקמן סעיף ל.	רנה ב"י.
רמו ט"ז שם.	רנו ס"יה.
רמו משמעות בנסת הנדולה בשם ר"מ אלשקר ס' ה.	רנז הל' ספר תורה סוף ס"ק פב.
רמז ח"א ס"ק כד.	רנח ס"ק כה.
רמח ח"א סוף ס"ק כג.	רנט בדפוס ראשון. לד.
רמט סעיף ד.	רס ס"ק מה.
רנ הדא"ש בתשובה כלל ג ס' מה. מור וש"ע סעיף יח.	רסא ראה חקרי הלכות ח"ה מה, א.
רנ ספר התרוחם ס' רה. סמ"ג עשין כב.	

הלכות תפילין לב

קיא

מן האות כיון שכולה נעשה בפיסול שאף שהגג כולה נעשה בהכשר רק הריבוע שמאחריו בלבד הוא הפסול מ"מ כיון שהכל נעשה בכתיבה אחת הרי הכל אחד^{רסב}.

וכן כ"ף פשוטה^{רסג} שצריך להיות רגלה ארוכה כפליים כנגה^{רסד} שלא תרמה לה נעשה לה גג רחב כאורך רגלה אם אינו יכול למשוך רגלה שתהיה כפליים כנגה צריך למחוק כל הנגה^{רסה} הואיל וכולה נעשית בכתיבה אחת ואפילו במלת אלהך יכול למחוק^{רסו} רק שזוהר שלא ימחק הרגל.

משא"כ בהרמז של מ"ם שאינו נעשה בכתיבה א' עם צורות הנו"ן וה"ה כל אות שנכתב בב' כתיבות^{רסז} כגון הג' וכיוצא בה דינה כמ"ם:

בו ומ"מ כל מה שכתב באותו אות אחר שנעשה בה הפיסול צריך לגררו ולכתבו מהדרש^{רסח} אע"פ שלא נכתב בכתיבה אחת עם הפסול כגון יו"ד העליונה של הא' שהיא נוגעת בנג שתחתיה יותר ממה שצריך להיות נוגעת^{רסט} שאין צריך להיות נוגעת אלא בעוקצה הימנית^{רע} ולא בעצמה כמו שיתבאר בס"ל^{רעא} והוא כתב הגג סמוך מאוד עד שנגע בעצמו של יו"ד צריך לגררו כל הגג והיו"ד שתחתיה ולכתבה מחדש. אבל אם עוקצה השמאלי נוגע בנג ולא עצמה של יו"ד כשר^{רעב} שאף בלא עוקין זה שם יו"ד עליה אינו פוסל בניגעתו.

ואם יו"ד (ח) התחתונה נוגעת בעצמה לג^{רעג} א"צ לגרור הגג אלא יו"ד התחתונה בלבד שנעשית בפיסול וה"ה כרגל התי"ו^{רעד}:

בז' וכן הדין כיו"ד השי"ן והעי"ן והצד"י והפ"א שנגעו בגוף האות בעצמן ולא בעוקצן בלבד^{רעה} שצריך לגררו כל מה שכתב באותו אות אחר שנעשה בה הפיסול ואין קריאת התינוק מועלת כזה כלל^{רעו} כיון שענינו ראוות שאין האות כתקונה וכן אם נגעו רגלי הרה"א והקו"ף בנג^{רעז} אפילו נגיעה דקה כחוט השערה^{רעח} ותינוק שאינו חכם קוראן כהלכתן פסולות ואין תקנה להפרידן משום חק תוכות^{רעט}.

קונטרס אחרון

(ה) זאב יו"ד התחתונה בו ומה שכתב מהגן אברהם סע"ף קטן לה ר"י משום דקאי גם אפנים^{רפא}, לא דק בלישינה^{רפב}, וסמך על מה שכתב לעיל^{רפג}, וגם התם לא תליא בכולה דווקא, עיין שם כשי"ז^{רפד}.

רעו מהיריק שורש סש (גבר פ"א וה"ה לדיקין). ראה גם לעיל סע"ף כא.

רעז רשב"א כתבשהב (מיתומת לרמב"ן ס' רלו). אגור ס' פא בשם מהר"ם ש"ע שם.

רעה רד"ך בית א חדר לא. נולת תמיד ס' בנג. אג"י זוטא ס"ק בו (ואלי רבה ס' לג). ב"י יו"ד ס' רעו. תמיד ב"יוד ס'י דעו סע"ף יא. דלא כרובי"ח ס' צו (הובא בכנסת הגדולה ובמ"א ס' קפג).

רעט ש"ת מהר"ל ס' קפג.

רפ שצריך לגררו כולה.

רפא שנגע פני האלף בפנים בנג שתחתיה.

רפב שר"י אם נגע רגל האלף בנג האלף א"צ לגרר הגג אלא יו"ד התחתונה בלבד. וראה הקרי הלבנת ח"ה מ"ב.

רפג ס"ק ל.

רפד ס"ק זו רכל את אות שנכתב כשתי כתיבות נעשה פסול בכתיבה האחת אין צריך לגררו רק אותם.

רסב מ"ז ס"ק ז.

רסג תשובת מהר"ר יעקב לבית הלוי ס' הובא במ"א ס"ק בו.

רסד ר' יתרה חסר מובא בהנהגת ברוך שאמר (הנה סח) ובש"ת מהר"ל ס' צח (דפוס האגו"א ס' קד) [הובא בתשובת מהר"ר יעקב לבית הלוי שם ובמ"א שם].

רסה ת"א שם.

רסו ראה גם לקמן סע"ף למ.

רסז ט"ז ס"ק ז.

רסח ש"ע ס"ף סע"ף יח. ת"א ס"ק ל.

רסט אגור ס' סח. ש"ע סע"ף יח.

רע כ"י ס' לו בשם הר"י אמנורוני. מ"א ס"ק בת.

רעא סע"ף ב צורת אות א.

רעב ת"א ס"ק כפ.

רעג ע"י בק"א.

רעד לבוש סע"ף יח. מ"א ס"ק לא.

רעה ב"י ס' לו. ת"א סע"ף יח.

הלכות תפילין לב

קוב

ומכל מקום אין צריך לגרור כל האות ^{דף} אלא די שיגרר הרגל שנעשית בפיסול ויחזור ויכתבנה אבל הגג וידך ימיני שנעשה מתחלה בהכשר אין צריך לגרור.

ומכל מקום אם כתב מתחילה רי"ש ואח"כ מעה ועשה לה תג כעין דל"ת ^{דף} אין לה תקנה בנרדית התג בלבד שכיון שאין עושה מעשה בגוף האות אלא היא נעשית רי"ש על ידי גרירה בלבד הרי זה כחק תוכות ^{דף} משא"כ בה"א וקו"ף שעושה מעשה בגופן שגרור רגל ותזור וכותבן מחדש והרי זה כאלו כותב כל האות כיון שאין שם ה"א וקו"ף עלהן בלי רגל זו.

ולפי זה גם ברי"ש שמעה ועשה לה תג כעין דל"ת ^{דף} יש להקל בנרדית התג עם הגג בלבד או עם הידך בלבד כדי לעשות מעשה בגוף האות והשאר אין צריך לגרור כיון שנעשה בהכשר מתחילה ואעפ"כ המחמיר לגרור את כולה תבא עליו ברכה ^{דף}:

בח וכל זה כשהפיסול הוא בצורת גוף האות ^{דף} אבל אותיות הנוגעות ודבוקות זו בזו ^{דף} בין שנדבקה קודם שנגמרה השנית ^{דף} שלא היתה עליו צורת אות בהכשר מעולם בין שנדבקה אחר שנגמרה יכול להפרידן בסכין וכשר ^{דף} ואין בזה משום חק תוכות ^{דף} כיון שלא היה פסולן בגופן ^{דף} אלא מחמת הסרון היקף גויל סביב להן.

לפיכך אם נשתנה צורת האות ע"י דבוקתה לחברתה ^{דף} אין פירוד מועיל בה ודינה כמ"ם שנסתמה שכל מה שנכתב בפיסול צריך גרירה.

ויש אומרים ^{דף} שה"ה אם כל אורך האות דבוקה לחברתה אין פירוד מועיל בהן:

במו כל מקום שאין פירוד מועיל אין העברה בקולמוס על האות מועלת שלא יצטרך לגררה ולכתבה מחדש ^{דף} שכיון שכתב התחתון קיים אין העליון מועיל כלום שכתב על גבי כתב אינו כתב כלל אלא על גבי הקלף:

ל כל מקום שאין פירוד מועיל וצריך לגרור ולהזור ולכתוב אפילו מעט ^{דף} אין תקנה זו מועלת אלא כשעדיין לא כתב כלום אחר המעות אבל אם כתב צריך למהוק כל מה שכתב אחריו ולהזור ולכתוב הכל אחר שיתקן המעות ^{דף} ואם כתב אחר משמורת ^{דף} שאינן נמחקין ^{דף} צריכה פרשה זו גניזה לפי שכשמתקן המעות ע"י כתיבה לאחר שכתב איזה אות מהפרשה אחר המעות נמצא פרשה זו כתובה שלא כסדרה ^{דף} והתורה אמרה והיו ^{דף} בהויתן יהיו ^{דף}.

רפה רש"י בתשובה (הג"ל) ש"ע שם.

רפו לבוש סעף יו.

רזא רז"ש בתשובה בלל ג ס"ז. טור וידך ס' עדר.

רפח לבוש סעף יח. חזק חמדות ה"ל ספר תורה ס"ק פב. ח"א ס"ק כד.

רפט על ש"ת צ"ע הא"ח ס' יח אות ט.

רצ ר"י. ועי' פרישה ס"ק כד.

רצא ספר התרומה ס' רה. סניג עשין כב. רז"ש בסדר תקן תפילין מור וש"ע סעף יח.

רצב ש"ע שם. ראה לקמן סעף יח שלענין נקב יש חילוק בה.

רצג וראה לעיל סעף ה שאם נדבקה אחר שנגמרה יש מבשרין אף בלא גרירה.

רצד ואף לא משום שלא בסדרן כדלקמן סעף ל. ואף לא משום מחיקת השם כדלקמן סעף לט.

רצה ב"י. פרישה שם.

רצו רד"ך בית א חר" פ. ח"א ס"ק כו.

רצז בי"ח באה"ע ס' קכה (הובא במ"א שם).

רחצ ספר התרומה ס' רה. ח"א ס"ק כז. ועיין לבושי שרד אות לב.

רצט תרומת השקן ס' מה. ט"ז ס"ק פז. ח"א ס"ק כד.

וראה ספר התרומה ס' רה. רא"ש הלכות ס"ח ס' יב.

ש הרב רבינו יונה מובא באחות חיים הלכות תפילין ס' כה. ב"י.

שא אריות חיים שם בשם רבינו יונה.

שב ראה ש"ע ו"ד ס' רעו סעף פ.

שג מור (בשם נבילתא סוף פרשת פקד) וש"ע סעף כז.

וראה גם לקמן ס"לד. וש"ע.

דש דברים ג. ח.

שה ב"י בשם הר"י אסמדרני. ש"ע שם.

הלכות תפילין לב

ק"ג

אבל אותיות שנברקו זו בזו^ט בענין שפירוד מועיל בהן יכול להפרידן אפילו אחר כתיבת כל הפרשה^{טו} ואין בזה משום כותב שלא כסדרן^{טז} כיון שעתה אינו כותבן אלא מכשרן ע"י גרירות הרביקות שביניהם וגרירה אינה כתיבה^{טז}.

ואפילו אות שמכשרו ע"י כתיבה מועמת מ"מ אם היתה צורתה עליה קודם לכן בשעת כתיבתה ולא היתה נראית כלל כאות אחרת כגון הויד"ץ שעל השיני"ץ ועל העיני"ץ והצד"י ושל האלפ"ן ופאי"ן ורגלי התוו"ן שלא היו נוגעין בגוף האות^{טז} והניקוט שאינו לא חכם ולא טפש קוראן כהלכתן יכול לתקנו אחר כן ואין בזה משום שלא כסדרן.

אבל אם גל הה"א או הקו"ף נוגע בגג אפילו נגיעה דקה כחוט השערה^{טז} שצורתן עליהן והניקוט קוראן כהלכתה מ"מ כיון שצריך לגרר תחילה כל הרגל א"כ שוב אין צורתן עליהן וכשחחר וכותבן הרי זה כותב שלא כסדרן^{טז}.

וכן בשאר נגיעות שצריך לגרור האות עד שתפסיד צורתה^{טז} אי אפשר לתקנה אחר כן כגון יו"ד העליונה והתחתונה של האל"ף^{טז} והשי"ן^{טז} והע"ן והצד"י והפ"א והגל התי"ו^{טז} שהן נוגעין בגוף האות יותר מהראוי בענין שנפסלה וכן מ"ם פתוחה שנסתמה^{טז} וכל כיוצא בזה.

ואפילו במקום שא"צ גרירה כלל אלא כתיבה משהו בלבד מ"מ אם האות חלוקה לשתים ונראית כב' אותיות^{טז} כגון צד"י שכתבה יו"ד נו"ן או שו"ן שכתבה עו"ן יו"ד אף על פי שהניקוט שאינו חכם קוראן כהלכתן^{טז} אינו יכול לתקנו אח"כ^{טז} שכיון שענינו רואות שיש להן צורת אותיות אחרות אם כן כשמתקנם אח"כ ה"ו כתיבה מחדש והרי זה כותבה שלא כסדרה.

וכן ח"ת שכתבה ב' זייני"ן ופרדתן ניכרת היטב תיכף ומיד שרואין אותן^{טז} אבל אם אין ניכרת פרידת החמטיות^{טז} שעל גבי זייני"ן עד שיסתכל בה יכול לתקן אח"כ ואפילו אם התניקוט קוראן זייני"ן אין הולכין אחריו באות זו לפי שאין התניקוט מורגל בה' כזו שעם החמטיות^{טז}.

(אבל בצד"י ועי"ן הולכין^{טז} אחר קריאת התניקוט^{טז} בין להקל בין להחמיר אלא אם כן ענינו רואות שהן יו"ד נו"ן או עו"ן יו"ד אין מושגיחין על התניקוט).

קונטרס אחרון

(ט) הולכין בו' דכשהתניקוט קוראן כהלכתן למה יגרעו מה' שאינו קוראה. וכן משמע במהרי"ל^{טז} ס"ג, דאם היה מורגל היו הולכים אחריו כו', עיין שם.

שו דא"ש כסדר תקן תפילין.

שז כ"ה.

שה כולעי' סעף ה' וש"נ.

שט ב"י.

שי מהרי"ם בהנחת מייחנות הלכות תפילין פ"א אות

צ (וראה הנהגות בתוך שאמר הג"ה מו בשם מהרי"ם).

שחרי"ק שורש ס"ג. ש"ע סעף בה.

שיא תרומת הדשן פ"י מה. תשובת מהרי"ל סי' קפ"ט

(ובדפוס קרייננד: סי' קמ"ג). ועי' לעיל סעף כז. וש"נ.

שיב רא"ש הל' ס"ח סי' ב'.

שיג טו"ן ס"ק כ' ת"א ס"ק לה.

שיד שו"ע סעף כה ומספק יח.

שטו מ"א סעף יח.

שטז מ"א ס"ק לא.

שז"ע סעף יח.

שזח מהרי"א אסכנרני (מובא בב"י). שו"ע סעף כה.

שיט ת"א ס"ק לו.

שכ מר"י אסכנרני שם. וכ"מ במ"א שם [המחזיק לדגל

יח].

שכא מהרי"א אסכנרני שם. שו"ע שם.

שכב מהרי"ד בתשובה סי' קמ"ט (ובדפוס קרייננד: סי'

קל"ז). ש"ע שם ונ"מ ס"ק לו.

שכג עי' ש"ת צ"צ האה"ע סי' קמ"ט (א, ג).

שכד עי' בקורא.

שכה עי' ש"ת צ"צ האה"ע סי' פה. הגדה ליהו"ד ס"ק מו.

שלה מנהיג"א הלוי ח"א סי' ה. מנחת פתים ס"ק לו.

חקי הלכות ח"ה מה, א.

שכו ש"ת מהרי"ל סי' קל"ז (ובדפוס האנוא: סי' קמ"ג).

הלכות תפילין לב

קיד

ובן אם לא עשה רגל ימנית של יו"ד^{ט"ז} אין לה תקנה אח"כ (אפילו אם התנוק קוראה בתקונה) מפני שאין שם יו"ד עליה בלא רגל זו ונמצא כותב שלא כסדרן.

אבל אם לא עשה עוקץ השמאלי יכול לתקן אח"כ שאף בלא עוקץ זה שם יו"ד עליה ואין בעשייתו משום כותב שלא כסדרן:

לא הכתיבה צריכה להיות לשמה^{ט"ח} שיכתוב הפרשיות לשם קדושת תפילין כפירוש^{ט"ט} ואם כתבן סתם פסולות^י והאזכרות צריך לכתבן לשם קדושתן כפירוש^{י"א} ואם כתבן סתם יגזור.

ויש להסתפק בכל מקום שצריך לשמה אם די במחשבה^{י"ב} שיהושוב בלבו עשישה דבר זה לשם מה שצריך לעשותו כגון הפרשיות לשם קדושתן והאזכרות לשם קדושתן או אם צריך להוציא כן בשפתו ולא די במחשבה לבד וספק של תורה להחמיר.

וצריך שיאמר בפיו בהתחלת הכתיבה אני כותב פרשיות אלו לשם קדושת תפילין^{י"ג} ומלבד זה בכל פעם שכותב אזכרה צריך שיאמר שכותבה לשם קדושת ה' ואם לא אמר כן כפירוש ככתיבת האזכרות אלא הושיב כן בלבו כשרות בדיעבד^{י"ד} הואיל והוציא בהתחלת הכתיבה בפיו שכותבן לשמן אבל אם לא הוציא מפיו בתחלת הכתיבה^{י"ה} יש להחמיר בשל תורה^{י"ז} ולפסול אפילו בדיעבד אע"פ שחישב בלבו.

אבל בעיבוד הערות יש להקל בדיעבד^{י"ז} אם חשב בלבו בתחילת העיבוד שמעברן לשם ספר תורה או תפילין אע"פ שלא הוציא בשפתו לפי שיש אומרים^{י"ח} שא"צ עיבוד לשמה אלא למצוה מן המובחר אבל בדיעבד כשר אע"פ שמעובד שלא לשמו ואף שאין דבריהם עיקר^{י"ט} מ"מ יש לסמוך ע"י להקל בדיעבד כשהישב בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתו כיון שיש להסתפק שמה די במחשבה לברה אפילו לכתחילה:

לב כשכא להתנמנם לא יכתוב^{י"ט} מפני שאינו כותב אז ככוונה לשמה^{י"ט} (שאף שלומד בפיו א"צ אלא בתחילת הכתיבה מ"מ במחשבתו צריך להיות בכל הכתיבה שכותב לשם תפילין ולא כמתעסק בעלמא כמו שבגט צריך להיות במחשבתו בכל תורף הגט שכותבו לשמו ולשמה^{י"ט} כמו שנתבאר למעלה^{י"ט}):

שלו כן משמע מלשון הרא"ש הלא ס"ת סוף ג' וש"ע טע"ף ז. אלא רבה ס"ק מו.
שלח רב משה גאון בתשובת רבי האי גאון (תשובות האנונים הרביעי ס"ת תלב) הובא ברא"ש מ"ג הלכות ס"ת מספר העתים נצור יו"ד מ"י רנא. וד"ש י"י (מסדרין מה, ב.) ודמבין והשבי"א בתדושתו בליטין דג, ב.
שלט תשובת רב האי גאון סוף. וראה לעיל סעיפים י"א. **שמ** אור זרוע ה"א מ"י תקנה בשם ר' יהודה החסיד (הובא בדרכי משה). רמ"א סוף י"ז.
שמא כתרי אותיות תפילין ל"י יהודה החסיד. אור זרוע שם (הובא בדרכי משה).
שמב רא"ש הלכות ס"ת ס"ג.
שמג סוף יב. וראה תניא מ"ג פמ"א. מאמרי אדמו"ר הוקף הקברים ע"י תקפת וע"י תקפת. קובץ כנסת תורת א"י ע"י קד. אח"ל שם ו' ע"י רמז. ילקוט כתרי אותיות ח"ב במבוא ע"י 14.

שכו תקן תפילין (ע"י קיא). הר"י אסכדוני מוכא בבי"י ס"י לו. מ"א ס"ק לו. ועי' ש"ת צ"צ האלה"ה ס"י ז'
שכב נישין מה, ב.
שכט רא"ש סדר תקן תפילין. מור וש"ע סוף י"ז. וראה אור זרוע ס"א סוף מ"י תקנה.
של ספר התנומה ס"י קצב. בי"ח יו"ד ס"י רנ"ג.
שלא נישין דג, ב. רא"ש שם. מור וש"ע שם.
שלג ספר התנומה שם. רא"ש הלכות ספר תורה ס"י ג. וראה לעיל ס"י א' מ"ג וש"ג.
שלד מור וש"ע שם. ש"ע יו"ד ס"י רנ"ד סוף א. וראה תניא מ"ג פ"ק מא.
שלד הר"א סוף י"ז. בי"ח יו"ד ס"י רנ"ג. ש"כ בירוד ס"י רנ"ג ס"ק א' ותקודת הכסף שם. דלא כשי"ש שם ס"ק א'.
שלה אורי זוטא ס"ק ב'. וכן משמע ברי"א שם.
שלו ראה חקרי הלכות ח"ה מה, א. שו"ת אור לי ס"י צג. דרר תפילין ע"י קתח.

הלכות תפילין לב

קטו

לג צריך לדקדק מאוד בחסירות ויתרות^{טו} שאם חסר או יתיר אית אחת פסולין התפילין ונמצא המניחין אותן מברכין בכל יום ברכה לבטלה וגם שריון בכל יום בלא מצות תפילין ונמצא עונש הסופר מרובה.

לכך צריך לדויד מאוד ירא שמים וחרד לדבר ה' המתעסק בכתובת התפילין ותקונם וגם צריך להזהיר ולמחות בסופרים המניחים לנעריהם לכתוב תפילין או מזוזות^{טז} ואם רואה שנכתבו כהלכתן אזי מוכרז והוא מחטיא את הרבים ומכשילן בתפילין ומזוזות פסולין כי הנער נער ואינו מכיין בכתובתו אלא ליפות לכתב להתלמד ולהתרגל בו ולא לשם קדושה וכוננת מצוה בעולם והרי עונש הסופר מרובה מאוד ועתיד ליתן את הדין ולקבל עונשו הרבה מאד ועליו נאמר^{טז} ארור עושה מלאכת ה' רמיה לכן יזהר כל סופר מזה וטוב לו:

לדך טוב לנסות הקולמוס קודם שיתחיל לכתוב הפרשה^{טז} שלא יהא עליו דיו יותר מדי ויפסיד.

וכן יזהר אם טוב הקולמוס לכתוב בו את השם שלא יתחיל לכתוב את השם מיד שלא יפסידנו בריבוי הדיו^{טז} אלא יעשה כמו שיתבאר ב"ד סי' רע"ז^{טז}.

וכן יזהר קודם שיכתוב כל שם^{טז} לעיין ולקרות כל מה שכתוב באותה פרשה שלא יהיה שם פסול^{טז} ולא יבא השם לירי גניזה על ידו.

ואחר שישלים הפרשה ויקראנה כולה ככוונה ודקדוק היטב פעמים ושלאש קודם שיכתוב פרשה שניה^{טז} וכן בשניה ובשלישית ומלבד זה טוב שיחזור ויקרא כל פרשה בתפילין של ראש קודם שיתננה בתוך ביתו שמא תתחלף לו באחרת.

ולמה יהזור לדקדק ולהגיה כל פרשה אחר שהשלימה מפני שאם ימצא איזה חסרון אית באיזה פרשה לא היא לברכה נפסלה אלא כל מה שלאחריה גם כן נפסל על דה^{טז} משום שיהיו שלא כסדרן עם פרשה המוקדמת שיכתוב מחדש לאחריהן.

וכן ממעט זה^{טז} אנו יכול לתלות האות שנחסרה בין השימות^{טז} כדרך שתולין בספר תורה לפי שבתפילין נאמר^{טז} והיו בהויתן יהיו^{טז} שצריך להיות כסדרן וכן במזוזות^{טז}:

לדך אבל אם ייתר אית אחת^{טז} יש לה תקנה ע"י שינדר אותה אם היא בסוף התיבה או בתחלתה אבל אם היא באמצע התיבה פעמים שאין תוקן מועיל^{טז} משום

שדמ דא"ש בסדר תקן תפילין. ש"ע סעף כ.

שמה כב"ש סעף כ. ט"ז ס"ק י"ג.

שמו וירבה מת' י.

שמז תקן תפילין (ע קמ). וראה גם ע' פ"ו וע' (עב). הדי

אסכודני (הובא בב"י). ש"ע סעף כב.

שמח ומכתב סופרים פ"ה ה"ג. דא"ש הלכות ס"ט סי' י.

שמע סי' זה לא הגיע לדינו בשת"ל. וראה ש"ע שם

סעף ד.

שנ כתר אותיות תפילין ל"י יהיה החסד. נעתק באור

ודוע ח"א סי' תקנה (הובא בערדני הלכות תפילין)

ובתנאות בירך שאמר אות קד. תקן תפילין (ע קמ). הדי

אסכודני (הובא בב"י). ש"ע שם.

שנא אלי רבה ס"ק ל"ג. וראה דברי נחמי מג. ה.

שנב דא"ש בסדר תקן תפילין. טור וש"ע סעף כא. תקן

תפילין (שם).

שנג תקן תפילין (שם). ר"י אסכודני הובא בב"י.

שנד מינני ספר התרומה סוף סי' קצ"ג וסמ"ג ענין בה

(בשם יש אומרים). הנהו מיימנות הלכות תפילין

פ"א אות ג.

שנה ירושלמי מגילה פ"א ה"ט (הובא בספר התרומה

סוף סי' קצ"ג). רמב"ם הלכות תפילין פ"א ה"ז.

ש"ע י"ד סי' רע"ג סעף ו.

שנו דברים ג. ה.

שנז ר"י אסכודני (הובא בב"י). ש"ע סעף כג.

שנח רמב"ם שם. ש"ע י"ד סי' רפ"ג סעף ג וש"ך שם

ס"ק ב.

שנט דא"ש בסדר תקן תפילין. טור וש"ע סעף כג.

שס תקן תפילין (ע קסא). ר"י אסכודני (הובא בב"י).

ש"ע שם.

שכשיגורנה יהיה נראה כב' תיבות ופעמים שתיוקן מועיל^{טו} ע"י שיגורנה וימשך האות שלפניה שתמלא מקומה ולא תהיה התיבה חלוקה כגון לאבותיך שכתב מלא וי"ו אחר הב' יגורנה וימשך הב' שלפניה שתמלא מקומה וכן אם התיוקן תלוי בכ"ף או דל"ת או רי"ש שאפשר להמשיכן מעט למלא מקום אות היתורה שנגררה.

אבל אם האותיות שאפשר להמשיכן הן אחר אות היתורה שאי אפשר להמשיכן לאחוריהם עד שיגור מהם תחילה כגון שאר שכתב מלא וי"ו אחר הא' שאי אפשר למשך הר"ש לאחריה עד שיגור רגלה תחילה ונמצא שביטל צורתה וכשמתקנה אח"כ נמצא כותב שלא כסדרן ואין תקנה אלא א"כ יכול למלאות מקומו ע"י שיעבה קצת האות שלפניה ושלאחריה שאין בזה משום שינוי האות^{טז}.

משא"כ כשהאותיות שאפשר להמשיכן הן לפני האות היתורה אזי אפשר להמשיכן הרבה מבלי שיגרע מהם כלום:

ל"ז אמנם יש להסתפק^{טז} במצ"ת שמשפטה להיות חסר וכתבה מלא אם מועיל אריכות הצי' למטה אחר שיגורר הוי"ו כי שמא כל עור שאינו מאריך האות למעלה נחשבת כב' תיבות וכן בת"ן שמשפטה להיות חסר אם מועיל אריכות הנו"ן למטה אחר גרירות הוי"ו ומ"מ כל שנראית כב' תיבות פסולה.

אבל אם בתחילת הכתיבה ממשך רגל התחתון של הנו"ן והצד"י^{טז} וכתב האות הסמוכה כתיבה כזה **כב"ב הוציאנו** כשר ובלבד שלא ימשך יותר מדאי^{טז} ואם המשך יותר מדאי כדי למלאות השימה^{טז} יש להסתפק אם כשר אם לאו (י) ויש להראות לתוקן שאינו לא חכם ולא מפש^{טז} כמו שעושין בכל אות שיש בה ספק כמ"ש סימן ל"י^{טז}:

ל"ח אם כתב תיבה אחת יתורה יגורנה ויהיה מקומה חלק^{טז} ואף שאין צריך להיות שם חלק אין זה פוסל כל שאין במקום החלק כשיעור היותו שבין פרשה לפרשה שהוא כדי מ' אותיות^{טז}.

ואם סוים התיבה שלפניה הוא אות ה' או קו"ף אינו יכול להמשיכן למלאות מקום החלק מפני שרגל הה' והקו"ף צריך להיות בסופן^{טז} ואם יגרר הרגל ויכתבנו בסוף נמצא כותב שלא כסדרן^{טז}.

אבל אם יהיה חלק כשיעור מ' אותיות כשיגורר תיבה היתורה^{טז} ונמצא שיהיה ריח

קונטרס אחרון

(י) להראות לתוקן כי הרא"ש^{טז} ושור סימן לו כתבו כן כלל לכל האותיות שיש בהם ספק, עיין שם.

שסא	הנהות בריך שאמר אות קו. רבי אסכנודני הובא בבי"ו.
שסב	שול"ת דב"ז (ח"ד סי' א' קנג). הובא בנפס הגדולה (הנה"ש) ומ"א סי' לז.
שסג	הנהות בריך שאמר שם. ר"י אסכנודני (מוכב כב"י).
שסד	חז"א סי' לז.
שסה	חז"א סי' כא.
שסו	ראה לקמן סי' לה סי"ב.
שסז	עיי' בק"א.
שסח	סוף ד.
שסט	דב"ז (שם). מ"א שם.
שע	ש"ע י"ד סי' ערה סוף ב. וראה לקמן סוף ג.
שעא	הנהות בריך שאמר אות גה. ב"ח סי' לו. מ"א סי' לז.
שעב	דב"ז (שם). מ"א שם.
שעג	חז"א שם.
שעד	הל' ספר תורה סי' יב.

שסא	הנהות בריך שאמר אות קו. רבי אסכנודני הובא בבי"ו.
שסב	שול"ת דב"ז (ח"ד סי' א' קנג). הובא בנפס הגדולה (הנה"ש) ומ"א סי' לז.
שסג	הנהות בריך שאמר שם. ר"י אסכנודני (מוכב כב"י).
שסד	חז"א סי' לז.
שסה	חז"א סי' כא.
שסו	ראה לקמן סי' לה סי"ב.
שסז	עיי' בק"א.

הלכות תפילין לב

קז

שבין פרישה לפרישה במקום שאין שם פרישה ויפסלו התפילין ^{ש"ח} יש להקל למשך הה"א אף על פי שלא תהא רגלה בסופה ^{ש"ט} מאחר שלא הוזכר זה בתלמוד:

ל"ח היה כותב וטעה ומחקו בעודו לח או שנתייבש וגררו וכן אם נפל דיו על הקלף ומחקו בעודו לח או גררו לאחר שנתייבש מותר לכתוב על מקום המחק או על מקום הגרר ^{ש"ט} אפילו האוכרה כמו שמותר בספר תורה ^{ש"ט}.

ומכל מקום טוב לכתחילה שלא ימחקו בעודו לח ^{ש"ט} אלא ייבשנו יפה באש כי או גרר בקל ולא יישר לו שום רושם:

ל"ט נדבק אות לחברתה כאותיות השם יכול לגוררן ולהפרידן ^{ש"ט} ואין בגרידה זו משום מחק אה השם ^{ש"ט} שהרי מתקן הוא ב[ו]ה:

מ' אותיות ותיבות שנמחקו ^{ש"ט} קצת אם רשומן ניכר כל כך שתנוק שאינו לא חכם ולא טפש יכול לגרותן מותר להעביר קולמוס עליהן להוסיב הכתב ולהרש ואין בזה משום שלא כסדרן כיון שגם עבשו הכתב הוא כשר ^{ש"ט} ומה שמוסיף עליו אינו אלא שמשמרו שלא יתמחק יותר.

במה דברים אמורים כשקצת צבע הדיו קיים ^{ש"ט} אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם ארמימות מההלורה של הדיו כשמעביר הקולמוס עליהן ה"ו כותב שלא כסדרן ואין צורך לומר אם בתחלת הכתיבה לא היה הדיו שחור ^{ש"ט} אלא דומה ללבן שהוכחה מראיותו או לאדם וצריך להעביר עליהן קולמוס שיש בזה משום שלא כסדרן:

מ"א יש לזהר לכתחלה שלא יכנס ראש הלמ"ד של שיטה זו בתוך אויר הה"א והח"ת שבשיטה שלמעלה ממנו ^{ש"ט} אפילו בלא נגיעה ואם נכנסו בענין שהפסיד צורת האות כגון שנכנס לתוך דל"ת וגראית כה"א פסולה ^{ש"ט}:

קונטרס אחרון

(יא) יש לזהר בו ר"ן פרק ב דגיטין ^{ש"ט} בשם רמב"ן. ועיין בית יוסף אבן העזר סימן קלא ^{ש"ט} שהתוספות ^{ש"ט} ורא"ש ^{ש"ט} ורשב"א ^{ש"ט} וספר התרומה ^{ש"ט} ומרדכי ^{ש"ט} חולקים, להכי לא הזהיר כאן בשולחן ערוך ^{ש"ט} אלא לכתחלה, דלא כב"ת ^{ש"ט} וט"ז ^{ש"ט}, אלא כמו שכתב המגן אברהם ^{ש"ט}.

- שעה** מ"ו וערך י"ד שם ס"ק א. מ"א ס"ק לג.
- שעו** מ"א שם. ראה לקמן סי' לו בצורת אות ה. וראה חקרי הלכות ח"ה מג, א.
- שעז** ורמב"ם ה"א תפילין פ"א דפ"ג. ש"ע סעף כד.
- שעה** דמכ"ש שם. ש"ע י"ד סי' רעו סעף ג.
- שעט** תקון תפילין (ע' סקב"ג). הרי"י אסכנדרני (מובא בב"י). שו"ע סעף כד.
- שפ** מור וש"ע י"ד שם סעף יא.
- שפא** מרדכי הלכות קמנות (מוף סי' התקנ) בשם ר"י.
- שפב** תרומת הדשן סי' מה. מהרי"י אסכנדרני בשם הרה"ש. הובא בב"י ד"ה אותיות ותבות. ש"ת מהר"ל סי' קט (ובתפוס האגווא: סי' קכו). ש"ע סעף כו.
- שפג** תרומת הדשן שם. מ"א ס"ק לג.
- שפד** ח"א שם.
- שפה** ספר הוכרונות וברן פ פרק ג. הובא בבכנת הגרולה (הנהגות ב"י) ובמ"א ס"ק לח.

- שפו** ש"ע סעף כה. עי' בק"א. ראה כתי אותיות תפילין ל"ה ידירת החסיד (ע' ר).
- שפז** ח"א ס"ק מ.
- שפח** כ, ב ד"ה ומבאן.
- שפט** באבנו גור האו"ח סי' ג הגיה: סי' קה (ד"ה כתב ע"ד).
- שצ** נישן כ, ב ד"ה לא.
- שצא** בתשובה כלל מה סי' יג.
- שצב** פ"ב דגשון ב ע"ב.
- שצג** סי' קד.
- שצד** פ"ב דגשון סי' שמה.
- שצה** כפ"ח.
- שצו** ד"ה ומ"ש ובגרידה.
- שצז** סק"ב.
- שצח** סק"ב.

הלכות תפילין לב

מב אם אין הפרשיות שגורות בפיו צריך שיכתוב מתוך הכתב שיש שמה ויעשה^ח ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו מותר לכתוב אותו מקצת בעל פה והשאר מתוך הכתב^ח:

מג כשכותב בעל פה^ח מפני שהן שגורות בפיו צריך לקרות כל חיבה בפיו קודם שיכתבנה^ח שמה ויעשה ויקדים המאחרות מהמת שגורות בהן^ח ואפילו אם אחד מקרא אותו מלה במלה^ח צריך הוא ג"כ להוציא כל מלה ומלה בפיו.

אבל אם כותב מתוך הכתב א"צ להוציא בפיו^ח שראיתו בכתב שלפניו מועלת כמו הקריאה בפיו.

במה דברים אמורים כשהן שגורות בפיו^ח ואעפ"כ כותב מתוך הכתב אבל אם אינם שגורות בפיו שצריך הוא לכתוב מתוך הכתב אין ראיתו בכתב מועלת לו לשלא יצטרך להוציא כל חיבה בפיו קודם שיכתבנה:

מד אפילו מתוך הכתב אינו רשאי לכתוב אלא מי שהוא יודע לקרות^ח שאם אינו יודע לקרות אע"פ שידע לכתוב האותיות יכול למעות בקל ואינו מרגיש^ח:

מה צריך להניח חלק ככל פרשה למעלה ולמטה מהשיטות^ח כמו חצי ציפורין^ח.

יש אומרים^ח ששיעור זה למעלה הוא כרי גגה של למ"ד ולמטה כשיעורך ו' ונו"ן פשוטים כרי שגם הם יהיו מוקפים גויל^ח אם יודמנו שם.

ויש אומרים^ח שצריך להניח חלק כהצני ציפורין למעלה מגנו של למ"ד ולמטה למטה מן ונו"ן פשוטה ויש לחוש לדבריהם לכתחלה^ח.

אבל לתחילת הפרשה ובסופה אין צריך להניח כלל^ח אך הסופרים נהגו להניח קצת בתחילה ובסוף^ח:

מז צריך לזוהר לכתחילה להניח בין חיבה לחיבה^ח כמלא אות קמנה שהיא יו"ד^ח וברביעב אין לפסול^ח אלא א"כ נראית כחיבה אחת להניגוש שאינו לא חכם ולא טיפש כמ"ש ב"ד סימן רע"ד^ח בספר תורה.

- שצט** טור ושורעו סעף כמ' ממנה מחזות לב, ב.
- ת** לבוש סעף ל' וכן משמע ברש"י מנחות שם ד"ה מגרם גריסין.
- תא** ביח. מ"א ס"ק מג. א"ל וזשא ס"ק כמ. וא"ל רבה ס"ק מג.
- תב** הר"י אסכנדרני הובא בב"י.
- תג** תקן תפילין (ע קט). הנהיג ברוך שאמר את קד.
- תד** רש"י מנחות ל, א ד"ה הקב"ה אוצר (הובא בתוס' שם ד"ה ומשה כותב). סמ"ג עשין כב.
- תה** ספר התרוטה ס' קנה. סמ"ג שם. ומדכי (הלכות קמנת ס' תתקנ) ממנהא שם ל, א.
- תו** הר"י אסכנדרני הובא בב"י.
- תז** לבוש סעף לא. א"ל וזשא ס"ק ל (וא"ל רבה ס"ק מה). מ"א ס"ק מג.
- תח** מסכת סופרים פ"א ה"ב. שרע סעף ל'.
- תי** לבוש סעף כמ.
- תכ** מנהא מנחות לב, א גבי מוחה. וד"ה לתפילין (ספר התרוטה שם ד"ה. סמ"ג עשין כב. סמ"ק שם קנ. ארחות

- חיים הלכות תפילין סי' כו. שרע סעף לב).
- תיא** גאונים (הובא בסמ"ג שם. ובסמ"ק שם (ובארחות חיים שם). וברא"ש הלכות מנחה סי' ד). רמב"ם הל' מנחה פ"ה ה"א.
- תיב** ספר התרוטה ס' רה (בשם ר"א). דא"ש בסדר תקן תפילין (הובא בסור).
- תיג** תקן תפילין (הובא בספר מדרש"ל סי' קלו (וברפוס האגואו: סי' קמט)). דרכי משה ורמ"א סעף לב.
- תיד** הרב רבינו יונה בארחות חיים (שם). סמ"ק (שם) הובא בסור. ב"ה. מ"א ס"ק מג.
- תטו** ט"ו ס"ק כג. ביח. מ"א ס"ק מג.
- תטז** דא"ש בסדר תקן תפילין. טור ושורע שם.
- תזו** אגוד ס' סג. רמ"א סעף לב.
- תיח** בריהא מנחות ל, א. תקן תפילין. רמ"א שם.
- תיט** תקן תפילין. מ"א ס"ק מג.
- תכ** ט"ו ס"ק כד.
- תכא** סעף ד' ובז"ז שם ס"ק ב. ובש"ך שם ס"ק ד (בשם ה"ח).

הלכות תפילין לב

קומ

וכן לכתחילה צריך ליהדר שלא יהיה בין אות לאות אלא כחוט השערה^{תכב} ובריעבד אין לפסול^{תכג} אלא א"כ נראית התיבה חלוקה לשתיים להניק שאינו לא חכם ולא טיפש כמו שכתוב שם בספר תורה.

ויש אומרים^{תכד} שלכתחילה צריך להניח ג"כ בין שיטה לשיטה כמלא שיטה כמו בספר תורה^{תכה}.

ויש אומרים^{תכו} שא"צ לדקדק בזה אלא בספר תורה וכן נהגו הסופרים^{תכז} שאין מדקדקין בזה בתפילין ובמוזוות:

מזז בין בספר תורה בין בתפילין ומוזוות אין להניח חלק כלל בין פסוק לפסוק יותר מבין תיבה לתיבה בפסוק אחר^{תכח} מפני שאין אנו בקיאים בהפסק הפסוקים שנפסקו למושג מסיני^{תכט}.

ומכל מקום אם הניח לא פסל^{תל} אם לא הניח כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה שהוא לכתחלה כג' תיבות^{תלא} אשר אשר אשר מאותו הכתב ובריעבד כתשעה אותיות קטנות שהן יודין של אותו הכתב כמו שכתוב ב"ד סי' ע"ה^{תלב}:

מזח לכתחילה יש ליהדר לעשות כל השרות שוות^{תלג} שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת ואפילו אות אחת^{תלד}.

ומכל מקום אם נזרמנה לו תיבה בת ה' אותיות בסוף השיטה^{תלה} ואינו יכול לכתובה בתוך השיטה באותו כתב שהוא כותב בו יכול לכתוב ג' אותיות ממנה בתוך השיטה וב' חוץ לשיטה אבל לא ב' בתוך השיטה וג' חוץ לשיטה.

ואפילו תיבה בת ה' אותיות^{תלו} לא יכתוב ה' ממנה בתוך השיטה וג' חוץ לשיטה אע"פ שרוב התיבה בתוך השיטה.

ואפילו ב' אותיות^{תלז} אם הן תיבה אחת לא יכתוב אותן חוץ לשיטה^{תלמ}.

וכל זה לכתחילה^{תלט} אבל בריעבד אפילו כתב תיבה בת הרבה אותיות חוץ לשיטה לא פסל:

ממז אותיות השם^{תלנ} בין שם המיוחד בין שאר שמות שאינן נמחקין^{תלס} ואפילו הנמפל

תלד כ"י. לבוש סעף ל. וראת ב"ה.
תלה מנחות ל, א (לבי ס"ח). סתיק שם (נעתק בהגהות מייחזקות דפוס קושטא ה"ל תפילין פ"ב).
תלו רא"ש הלכות ס"ח סי' ט (הובא במור יוד סי' רעג). ש"ד יוד סי' רעג סי' ד. ע"י אל"י. וזאת ס"ק לב (וא"ל רבה ס"ק נב).
תלז מנחות ל, ב. רמב"ם ה"ל ס"ח פ"ז ה"ג. מור יוד סי' רעג. שו"ע סעף לז.
תלח ראה הקרי הלכות ח"ה מג, א.
תלט תרומת הדשן ח"ב סי' צג. שו"ת בהרי"ק שרש קל, ג"י (ע"פ רמב"ם ה"ל ס"ח פ"ז ה"ג). ומור יוד סי' רעג). שו"ע סעף לג. ע"י שו"ת צ"צ ה"ד סי' רי סעף ז וסי' ריא.
תמ ר"ת בהלכות ס"ח. מובא בתוס' מנחות ל, ב ד"ה שלשה (ברא"ש הלכות ס"ח סי' ט. מור יוד סי' רעג. שו"ע סעף לה.
תמז ח"א ס"ק מז בשם באר שבע (סוף סי' נה בהשגחות תשובה ב).

תכב ברייתא שם. רמ"א שם. וראה תקן תפילין.
תכג רמב"ם ה"ל ס"ח סוף פ"ח. בי"ח יוד סי' רעה. שו"ד שם ס"ק ד.
תכד ספר התרומה סי' רה (וראה שם סי' קנז). תקון תפילין. ח"א שם.
תכה ברייתא שם.
תכו פסקי ראי"ה הלכות מנחה ומספר תורה. אות יז, הובא בשג"ש בגורם ה"ל ס"ח (ג, ב אות א). וראה שו"ת מהרי"ל סי' קלז (בכרפום האגואו: סי' קמט).
תכז ח"א ס"ק נה.
תכח ספר הכותנות ובהן מ פרק ג. כנסת הגדולה (תה"ש). ח"א ס"ק נה.
תכט קדושא ל, א. מ"א שם.
תל שו"ת רבי"ש סי' רפג. רמ"א יוד סי' רעד סעף ז.
תלא רמב"ם הלכות ס"ח פ"ז ה"ג. לבוש סעף לו. אל"י רבה ס"ק נה.
תלב סעף ב וש"ך שם ס"ק ד.
תלג ספר התרומה סי' רה. פמ"ז עשין כב. פמ"ק סי' קנז. ראי"ש במדר התקן תפילין. מור שו"ע סעף לו.

הלכות תפילין לב

לשם מאחריו צריך שיהיו כולם בתוך השיטה ולא יצא מהן כלל חוץ לשיטה לכתחילה ובידענך כשר בתפילין^{ת"כ} (שאי אפשר לתקן משום שלא כסדרן^{ת"ח}).

אבל בספר תורה^{ת"ט} יכול למהוק כל השורות העליונות אם אין בהם שום שם משמות שאינן נמחקין ואח"כ ימושך אותן עד שתהיינה שוות עם השם היוצא:

ג' ד' פרשיות של יד הואיל והן נכתבות בקלף אחד^{ת"ט} ושייך בהן פתוחה וסתומה^{ת"ט} שבשמיניה מקום חלק בסוף שיטה אחרונה של פרשה ראשונה כדי מ' אותיות ומתחיל פרשה שלאחריה בראש השיטה ברף הב'^{ת"ט} הרי פרשה שלאחריה^{ת"ט} נקראת פתוחה כמו שבספר ויורה^{ת"ט} נקראת פרשה המתחלת בראש הדף פרשה פתוחה כשיש ריוח כדי מ' אותיות לפניו בסוף שיטה אחרונה שבדף הקודם.

לפיכך צריך לכתוב בשל יד כל פרשה כמו שהיא בספר תורה^{ת"ט} אם פתוחה פתוחה ואם סתומה סתומה דהיינו שצריך להניח מקום חלק כדי מ' אותיות בסוף שיטה אחרונה שבפרשת קרישית^{ת"ט} כדי שפרשת ודוה כי יביאך שיתחיל בראש השיטה הא' שבדף הב' תהיה פרשה פתוחה כמו שהיא בתורה ואם עשאה סתומה פסולה^{ת"ט}.

אבל פרשת קרש לא שייך בה פתוחה וסתומה^{ת"ט} כיון שאין כתוב לפניו כלום בתפילין ולכן מתחילין אותה בראש השיטה הראשונה ואין מניחין לפניו כלום אע"פ שבתורה היא פתוחה שכיון שאין בתוכה לפניו כלום אין לך פתוחה גדולה מזו שאין כתב אחר סותמה. ובסוף שיטה אחרונה שבפרשת ודוה כי יביאך צריך להניח מקום חלק כדי מ' אותיות כדי שפרשת שמע שיתחיל בראש שיטה הא' שבדף הג' תהיה פתוחה כמו שהיא בתורה ואם עשאה סתומה פסולה^{ת"ט}.

אבל פרשת ודוה אם שמוע שהיא סתומה בתורה^{ת"ט} צריכה להיות ג"כ סתומה בתפילין. ואם עשאה פתוחה יש מי שפוסל^{ת"ט} ויש מכושרין בדיעבד^{ת"ט} שאף שבתורה היא סתומה מ"מ כיון שבתורה אינה סמוכה כלל לפרשת שמע אין זה נחשב שניוית^{ת"ט} מה שהריוח שבינה לפרשת שמע הוא פתוח ולא סתום כמו שסתום הריוח שלפניה בתורה כיון שגם בתורה אין הריוח סתום בפרשת שמע שלפניה ויש בינה לפרשת שמע שבתורה ריוח הרבה פתוח משא"כ פרשת שמע אף שאינה סמוכה בתורה לפרשת ודוה כי יביאך אין זה מועיל כלל לשלל יצטרך לעשות פתוחה^{ת"ט} וכן עיקר.

תמב עוקת תמיד מ"ק מב. אלו וזאת מ"ק לר. מ"א שם.

ועי' ש"ת צ"ע ח"ו"ד מ"י ר"א.

תמג ראה תפוצת השקל ד"ה למחוק כל השורות.

תמד שו"ת ר' יצחק מפיאנא מ"י נב. ח"א שם.

תמה כ"דע"ל סוף ג' ושי"ג.

תמו רמב"ם הל' תפילין פ"ב הל"ב.

תמוז דצריך לכתוב כל פרשה על עמוד בפני עצמו (רמב"ם

הל' תפילין פ"ב הל"א. ספר התרומה מ"י רת. סמ"ג

עשין כב (נעקם בגורדיס הלכות תפילין). עילת תמיד מ"ק

(ט).

תמוז ראה תשובת ר' משה בר' מושלם בשו"ת רש"ל מ"י

לו. מעדני יו"ם הל' ספר תורה מ"י ג' אות ג'

תמט רמב"ם הל' מ"ת פ"ח הל"א. רא"ש הל' מ"ת מ"י ג'.

שו"ע סוף לו. מור שו"ע יו"ד מ"י ערה סוף ב.

וראה מרדכי הלכות קטנות מ"י תקמ"א.

תנ רמב"ם הל' תפילין פ"ב הל"ב (הובא באריות חיים הל'

תפילין מ"י כו). רא"ש בסדר תוקן תפילין ב"י בשם מרדכי.

מור. תשובת ר' יהושע שוננא בשו"ת רש"ל מ"י לו.

תנא ב"י ד"ה וכתב מרדכי אבודם. שו"ע סל"ג.

תנב לביע' ראה אגור הל' תפילין מ"י פג. לבוש סוף לו.

תנג ב"י שם בשם מרדכי אבודם. לבוש שם.

תנד אגור ולבוש שם.

תנה תשובת ר' יהושע שוננא בשו"ת רש"ל מ"י לו.

תנו רמב"ם שם. מ"ז מ"ק כה.

תנוז אריות חיים הלכות תפילין מ"י כו בשם ספר השלשון.

רמ"א סוף לו. שו"ת רש"ל מ"י לו. ועי' ביח ד"ה

ועישה כל פרשותיה ושאר אחרונים. ראה לקמן פ"ג שכן

עיקר, אבל בשו"ת אר"י מ"י א (נשמח לקמן בתור

הוספה) ס"ד"ה והנה המ"ז כתב "ובתפילין קי"ל דאם שנה

פסול מ"י הפ"ז עשה סמוכות מ"י ויש לחזק ראיותיו.

תנז נמו"א לב, א גבי מוזה.

תנט משמעות מ"ז סק"ה. ראה לבי"ש שם.

הלכות תפילין לב

קכא

אבל אם אין לפניו ריוח כלל בינה לפרשת שמעו¹⁰¹ באיזה שיטה משימות הרפין שלהן לא כדף שלה ולא כדף של פרשת שמע דהיינו שהתחיל אותה בראש שיטה העליונה שבדף ולא הניח ריוח כלל לפניו באותה שיטה ולא בסוף שיטה של פרשת שמע או שהניח ריוח ואין בו כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה דהיינו כדי לכתוב מ' אותיות הרי זה נחשב (שינוי גמור) ממה שהיא כתובה בתורה ופסולה אפילו דיעבד אלא צריך להיות לפניו ריוח סתום כמו לפני כל פרשה סתומה שבתורה אבל בסופה אין צריך להניח שום ריוח וכן נוהגין לסיים על הארץ בסוף שיטה התחתונה¹⁰²:

נא וסתומה שבתורה יש לה ד' צורות אחת לדברי הכל וג' נחלקו בהן הרמב"ם¹⁰³ והרא"ש¹⁰⁴ המכשיר בוו פוסל בוו והמכשיר בוו פוסל בוו.

דהיינו שאם סיים איזה פרשה בתחילת איזה שיטה וכתב אפילו תיבה אחת מאותה פרשה בראש שיטה זו ואח"כ הניח מקום חלק כדי מ' אותיות בשיטה זו ואח"כ התחיל פרשה שלאחריה בשיטה זו עצמה וכתב אפילו תיבה אחת בשיטה זו מפרשה שלאחריה הרי פרשה שלאחריה נקראת סתומה לדברי הכל¹⁰⁵.

אבל אם סיים איזו פרשה בסוף השיטה או בפחות מכדי מ' אותיות מסוף השיטה והניח חלק בשיטה שלאחריה כדי מ' אותיות והתחיל פרשה שלאחריה הרי פרשה זו שלאחריה נקראת פתוחה להרא"ש אבל להרמב"ם גם זו סתומה היא בין שהיא בשיטה שלאחריה באותו הדף בין שהיא בראש דף הב' רק שאין שיטה שלימה פנויה ביניהם לא בסוף דף הא' ולא בראש דף הב' כמו שיתבאר לקמן.

והוא הדין אם סיים איזה פרשה והניח חלק כדי מ' אותיות בסוף שיטה זו אחר שסיים הפרשה ולא התחיל פרשה שלאחריה מיד בראש שיטה שלאחריה אלא הניח מעט ריוח אפילו פחות מכדי מ' אותיות ואח"כ התחיל פרשה שלאחריה הרי פרשה זו שלאחריה נקראת סתומה להרמב"ם שכל שאין הפרשה מתהלת בראש השיטה¹⁰⁶ ויש לפניו ריוח כדי מ' אותיות בין באותה שיטה בין בשיטה שלפניה היא סתומה להרמב"ם אפילו היא בראש דף הב' אבל להרא"ש כל שיש ריוח בכדי מ' אותיות בין בראש השיטה בין בסוף השיטה הרי הפרשה שלאחריה נקראת פתוחה.

ואם סיים איזה פרשה בסוף שיטה או בפחות מכדי מ' אותיות מסוף השיטה והניח שיטה אחת שלימה פנויה והתחיל פרשה שלאחריה בראש שיטה שלישית או בפחות מכדי מ' אותיות מראשה להרא"ש נחשב מקום ההלק של שיטה הפנויה שבין הפרשיות האלו כאלו הוא חלק באמצע שיטה בין ב' פרשיות והרי הפרשה הב' נקראת סתומה אבל להרמב"ם היא פתוחה בין שסיים פרשה הראשונה והתחלת השניה הכל כדף אחד בין שהן בב' דפין והשיטה הפנויה היא בסוף דף הא'¹⁰⁷ או בראש דף הב'¹⁰⁸:

תסו מסכת ספר תורה פ"א ה"ד. הובא בב"י יורה ד' ע"ד ר"ה והרמב"ם (רכב, א) בשם הר"י אסכנדרני בבאורו לטור (א"ח ס' לב). וראה ש"ת צ"צ חו"ה סוף ס' רת.

תסז מסכת ס"ת שם (הובא בב"י שם). תוספות כ"ב ג' ג, ב ר"ה וסיים. הנהו מייסוגיות הלכות ס"ת פ"ז אות ל. לכתש חו"ה ס' ע"ה ס"ב. ש"ך שם פק"ה.

תסח גבוש שם. מ"א סקמ"ה. וכ"ח בגמ' שם ופוסקים גבי מוזהר. וראה ש"ת רבינו ס' א.

תסא תוס' פנחות לב, א ד"ה ונעשה. ספ"ג ע"ש כה. מרדכי הלכות קטנות ס' תתקסא.

תסב הל' ס"ת פ"ח ה"א"ב.

תסג הל' ס"ת פ"ח ג'.

תסד ש"ע חו"ה ס' ע"ה ס"ב.

תסה ע"י לישון והרמב"ם (שם פ"ח ה"ב) בש"ך שם פק"ה.

הלכות תפילין לב

קכב

נב והנה בתפילין אי אפשר לעשות פרישת והיה אם שמוע שתהא סתומה לדברי הכל^{סח} שהרי אין כותבין לפניה כלום באותה שיטה שמתחילין אותה בה שפרשת שמע מסתיימת ברף בפני עצמו והוא ברף בפני עצמו^{סח} ואם יתחיל אותה בראש השיטה שבראש הרף ויונה ריוח בסוף פרישת שמע כדי מ' אותיות תהיה פתוחה לדברי הכל ובתורה היא סתומה ואם לא יניח ריוח כדי מ' אותיות כ"ש שאינה כמו שהיא בתורה^ט שאינה נקראת כלל פרישה בפני עצמה כשאין כדי מ' אותיות ריוח לפניה.

אלא אין לה תקנה [אלא] או לעשותה סתומה להרא"ש^{סח} ולא להרמב"ם כגון שיניח שיטה אחת פנייה ויתחילנה בשיטה הב' או לעשותה סתומה להרמב"ם ולא להרא"ש כגון שלא יתחילנה בראש השיטה אלא יניח לפניה ריוח כדי מ' אותיות בראש השיטה שאז היא סתומה להרמב"ם.

ומ"מ יזהר (ב) שלא להניח ריוח בסוף פרישת שמע כדי מ' אותיות ואע"פ שבספר תורה אם ארע שנשאר בסוף השיטה כדי מ' אותיות ואין שם עוד מעט ריוח לכתוב תיבה א' מפרשה שלאחריה בשיטה זו אעפ"כ היא פרישה סתומה כשמינה מעט ריוח בשיטה שלאחריה^{סח} שפרשה פתוחה היא לעולם בראש השיטה^ט וכשאינה בראש השיטה היא סתומה להרמב"ם ומ"מ כיון שהריוח שבסוף השיטה הוא סימן לפתוחה^ט שכשאין שם ריוח אחר וזולתו בשיטה שלאחריה תהיה הפרישה שלאחריה פתוחה וכשאין ריוח כשיעור בסוף השיטה היא סימן שלאחריה תהיה סתומה א"כ בתפילין שביד הסופר לעשות כמו

קונטרס אחרון

(יב) ונבל מקום יזהר שלא להניח ריוח כ' אמר הכותב^ט: ידוע ומפורסם לכל הסופרים מובהקים דמדינתנו, שהנהיג הרב להניח ריוח דווקא בסוף פרישת שמע כשיעור ט' אותיות, וגם קודם התחלת פרישת והיה אם שמוע להניח ריווח כשיעור ט' אותיות (וראיית' כתוב הדור על זה אצלו לפיכך עמוק וחרף באריכות גדול^ט, וחבל על דאברין), בין בתפילין בין במוזולות, אלא שבתפילין הריחו שבסוף פרישת שמע וכן קודם התחלת והיה אם שמוע כשיעור ט' אותיות גדולות, דהיינו כשיעור ג' פעמים אשר, ובמזוזה אין צריך להיות הריח רק כשיעור ג' יודיין^ט סוף פרישת שמע וכשיעור ג' יודיין קודם התחלת פרישת והיה אם שמוע. ובשעה שכתב השולחן ערוך שלו נמשך אחר דעת הבית יוסף בשולחן ערוך שלו, ואחר כך חזר בו.

תשלו), וראה שם ר"ה מודה בספר התרומה, שלמסקנא נראה שם דעתו, להשאיר ריוח כשיעור במקום פ"ו שמע וגם בתחלת פ"ו ותהא אם שמוע, כי הוא מוכר גם סה"ת המקרי סתומה, כפשוטו לשון הירושלמי "פתוחה מבאן ומכאן סתומה".

תע כנראה צ"ל: מ' יודיין... מ' יודיין; והוא נע"פ המבואר בשיל"ת ארדה"י סי' א (ר"ה והנה דה"י) הטעם שבמזוזה יש מקום לשיפת המ"ו רמני בפחות מכשיעור מבאן ומכאן שמצטרפין לשיעור, ונע"פ שיפת הב"י חו"ד סי' ערה (רבב, א מנבא בש"ך שם סק"ד) שבריעבר מני כשיעור מ' יודיין בין פרישה לפרישה. וע"י בשיל"ת ארדה"י שם שנבא דברי הרא"ש והמסקנא והמב"ג, להשאיר במזוזה פחות משיעור ג' אותיות כאן ובאן, ומכאן הטעם כיון שהריוח במזוזה הוא להכריז כעלמא. אמנם כאן כותב בתהלה "מ' אותיות כ"י בין במוזולות", וא"כ גם כאן יש לתרום "ש' יודיין", וכן המנהג להשאיר במזוזה ריוח מ' יודיין כאן ובאן.

תסח כ"י סוף ר"ה ויעשה כל פרישותה ר"ה וכתב מר"י אמרוב וכל האחרונים. ל"ב השי"ן ס"ק בו דיחידאי הוא. וראה גם שיל"ת ארדה"י סי' א שדחה את שיפת המ"ו.

תסט כדלעיל ריש סוף פ"ו ט"ג.

תע לכוז סוף לו.

תעא בח"א נמשך אחר השי"ן.

תעב זהו כוונת הרמב"ם שם לפ"ד האחרונים. וראה גם שיל"ת ארדה"י סי' א ר"ה וכן הרמב"ם.

תעג כן הוא בס"י [אנצ'לי: במו"ם] לשון הרמב"ם הביאו ג"כ הש"ך בחו"ד סי' ערה סק"ה.

תעד ע"י ב"י ר"ה וכתב מר"י אמרוב ש"ו סימנים יש לפתוחה. וראה גם שיל"ת ארדה"י סי' א ר"ה והנה גם להרמב"ם.

תעה המור"ל תוצאה הראשונה של שיעור (כנראה המחר"ל אחי של ארדה"י).

תעו כנראה הוא התרומם אח"כ בשיל"ת סי' א (לקמן ע')

הלכות תפילין לב

קכג

שירצה יש לו לסיים פרשת שמע בסוף שיטה או בפתוח מכריז מ' אותיות מסוף השיטה כדי להורות שפרשה שלאחריה היא סתומה¹⁰¹.

ולא אמרן שאף אם מניח ריוח כדי מ' אותיות בסוף השיטה אעפ"כ פרשה שלאחריה סתומה כשאנייה מתחלת בראש השיטה אלא אם אירע לו כן בספר תורה¹⁰² שאינו רשאי להמושך האותיות או לקצר בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה כמ"ש בי"ד ס' רע"ג ואם אירע לו שהניח בתפילין כדי מ' אותיות בסיום פרשת שמע א"צ להניח בתחלת פרשה שלאחריה כדי מ' אותיות אלא מעט ריוח.

אבל אם לא הניח כדי מ' אותיות בסיום פרשת שמע ולא בתחלת פרשה שלאחריה אע"פ שבצירוף שניהם יחד יהא כדי מ' אותיות ויותר אין מצטרפין זה עם זה¹⁰³ והרי אין כאן (פתוחה) [פרשה] כלל כיון שאין ריוח מ' אותיות במקום אחד.

ויש מי שאומר¹⁰⁴ שמצטרפין זה עם זה ונעשה על ידי כן פרשה שלאחריה סתומה להרמב"ם ואפשר גם להרא"ש ולכן יש לעשות כן לכתחלה כדי לצאת ידי שניהם לפי דבריו.

אבל יש לחוש לסברה הראשונה שלא להכניס את עצמו לספק תפילין פסולין שהרי לפי סברה הא' שאין כאן פרשה כלל הן פסולין אליבא דכ"ע אפילו ברעקבד משא"כ כשעשאה פתוחה עיקר כהמכשירים ברעקבד:

גג וכיון שאי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל נוהגין בהרבה מדינות לעשותה סתומה להרמב"ם¹⁰⁵ לפי שכן עיקר אף בספר תורה אם אי אפשר לעשות לדברי הכל כמ"ש בי"ד סימן ער"ה¹⁰⁶.

אבל במדינות אלו נוהגין לעשותה פתוחה¹⁰⁷ כמו הפרשיות שלפניה לפי שיש מי שמתיר¹⁰⁸ לעשותה פתוחה אפילו לכתחילה הואיל ואינה סמוכה בתורה לפרשת שמע ואף שאין דבריו עיקר מ"מ כיון שהעיקר הוא שברעקבד כשר בכל ענין¹⁰⁹ ואי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל שמכו האחרונים על דבריו שלא לבטל המנהג כדי שלא להוציא לעו על הראשונים¹¹⁰:

נד וכל זה בתפילין של יד אבל בתפילין של ראש שהפרשיות נכתבים על ד' קלפים אין להקפיד בהן בפתוחות וסתומות אך נהגו להקפיד¹¹¹:

נה טומפות שאמרה תורה בתפילין של ראש¹¹² קבלו חכמים¹¹³ שהן ד' בתים של עור¹¹⁴ ד' פרשיות כל פרשה בבית בפני עצמו ולפרשיות של תפילין של יד בית אחד של עור שנאמר¹¹⁵ והיה לך לאות ויהי אחד אמרתי ולא יותר:

סו"ה וכתב מהר"י אבודה וברמ"א ס"ל.
תפו ראה לעיל סעיף ג ט"ו.
תפו ח"א ס"ק מה בשם לחם המודות (הלכות תפילין אות קלח).
תפת רבינו פרין בתנחת סו"ק ס' קנב בשם רבינו יוחאל. רובא במ"י (ה"ה כתב בתנחת סו"ק) ובמ"א שם ס"ק נ"ט.
תפט שמות ג, פז. דברים ג, ה; יא, יד.
תצ משנה פ"א דסנהדרין (פרק אלו הן הנתקין) מ"ג.
תצא ברייתא נחומות דר, ב.
תצב שמות י, ט.
תצג ברייתא שם. וראה גם לעיל סעיף ג. לקמן סעיף עב.

תעת כ"י סו"ה וכתב מהר"י אבודה.
תעט כן משמע מלשון הרמב"ם שם.
תפ כן משמע בהדיא בשו"ע שאין דרך לעשותה סתומה לכו"ע וכן דעת כל האחרונים שהסכיחו בה לכו"י ד"ה ויעשה כל פרשיותיה ולא כסו"י ס"ק כז. וראה גם שו"ת אהר"י ס' א שדרה את ששת דמ"י. וראה בת שלמה אהר"י ס' ה חו"ד ס' קנ"ט.
תפא סו"י שם.
תפב שו"ע סעיף לו.
תפג רמ"א שם סעיף ב.
תפד רמ"א סעיף לו.
תפה בעל העשור הל' תפילין ח"ב (ג, נג). רובא בב"י

קכד

הלבנות תפילין לב

גז ועור הבתים^{תקכ} בין של יד בין של ראש צריך להיות מכהמה חיה ועוף המהורים אפילו מנבילות ומריפות שלהן רק שהוא מן המותר בפרך^{תקכ} ורשאי לעשות הבתים מקלף^{תקכ} שגם הוא נקרא עור ויש מי שאומר^{תקכ} שאין לעשות בתים מקלף אלא א"כ שישים הקלף כמו קליפת עצים (שקורין בלשון אשכנז למ"א^{תקכ}) שמעבדין בהם עורות וטוב לחוש לדבריו לכתחלה^{תקכ}.

ורשאי לעשות מעור שלל^{תקכ} שגם היא נקראת עור לענין זה אע"פ שהוא כבשר לענין טומאה^{תקכ} וכן הרצועות יכול לעשותן מקלף ועור שלל^{תקכ}.

ויש אומרים^{תקכ} שעור שלל הוא יותר הגון למצוה כי לא נעבדה בו עבודה שלא היה בו תשמיש של זכר ונקבה.

ויש מי שאומר^{תקכ} שאחר עור שלל יותר הגון עור עוף ואח"כ עור החיה ואח"כ עור הבהמה הכשרה ואח"כ עור נבילה ומריפה^{תקכ}.

גז עור הבתים^{תקכ} צריך שיהא מעובד לשמו כמו קלף הפרשיות^{תקכ}.

ויש אומרים^{תקכ} שאינו רומה לקלף הפרשיות שהפרשיות הן עיקר הקדושה^{תקכ} אבל הבתים הן מפלין ומשמשים להם וא"צ עיבוד לשמו ויש לסמוך על דבריהם^{תקכ} כשאי אפשר בענין אחר כדי שלא להתבטל ממצות תפילין ויכול ג"כ לברך עליהן^{תקכ} עד שימצא אחרים:

גך ד' בתים של ראש^{תקכ} צריכים להיות מעור אחד שנאמר^{תקכ} ולכרוך בין עניך זכרון אחד אמרתיו לך ולא ב' וג' זכרונות ותחיכות עור תפורים יחד השונים בעור אחד^{תקכ} (ה"ה אם הם דבוקים בדבק^{תקכ}) ומ"א טוב ונכון לעשותם מעור אחד ממש^{תקכ} שנוטלין עור עגל הרך ומכניסין אותו כחרצני הדפוס ומניחין אותו כך עד שיתייבש ונוטלין הדפוס מתוכו ונמצאו הבתים עשויים מאליהם^{תקכ}.

נב תפילין בין של יד בין של ראש הלכה למשה מסיני שתהיינה מרובעות^{תקכ} ריבוע מכוון שארכו כרחבו בענין שאלכסונו יהיה עורך על ארכו ב' חומשי ארכו^{תקכ} בקירוב^{תקכ}.

תקכ רש"י סתדרין שם ר"ה אע"ג (ע"י מ"א ס"ק נא).
דוב"ס ח"ל תפילין פ"ג הפ"י ותכשיר נס בשאינו

מעובד כלל אבל אין להקל אלא בצירוף דעת רש"י להמ"א [שם].

תקט ע"י מ"א ס"י מב ס"ק ג.
תקי כ"ג. שו"ע סעיף לו.

תקי"א מ"א ס"ק נא.
תקי"ב סמכות לד, ב.

תקי"ג סמכות יג, ט.
תקי"ד ספר התרומה ס"י ר"ה. מ"א ס"ק נב.

תקט"ו ע"י ש"ע סוף סעיף מז בהג"ה ובבי"י שם. ואור
זרע ח"א ס"י תקל"ט (הוכח בדרכי משה). ורוקח
הובא בהגהות בריך שאמר את קה. וראת חקרי הלכות
ח"ה ג, ב.

תקט"ז ספר התרומה שם.
תקי"ז רש"י מנחות שם ח"ה ב' בתים בעור אחד.

תקי"ח ברייתא מנחות לה, א. מרכיבי הלכות תפילין. ש"ע
סעיף לט.

תקיט רב פפא שם. ורש"י ר"ה ובאלכסון. ש"ע שם.
תקכ מ"א ס"ק נג.

תצד שבת כה, ב. קה, א. ספר התרומה ס"י ר"ה. מור וש"ע
סעיף לו.

תצא שבת כה, ב. כ"י (נפ"ז ס"ק כו). לבוש סעיף לו (נפ"ז
ס"ק כח). וראה גם לעיל סעיף ד (לנבי הקלף) וש"ע.

תצו ספר התרומה ס"י ר"ה. ספ"ג עשין כב. מור (ע"י ב"ח).

תצז הקדמה לתקון תפילין. מ"א ס"ק ג בשם ברוך שאמר.
תצח בתקון תפילין ונפ"א שם: לו"א.

תצט מ"א שם. וראה הגהות בריך שאמר את א.
תק ספר התרומה שם. ספ"ג שם. מור.

תק"א חולין קכב, א.
תק"ב רמ"א סעיף לו. וראה מרכיבי ריש הלכות תפילין.

תק"ג ספר התרומה שם. ספ"ג שם.
תק"ד ורמ"ע ס"י לו. מ"א ס"ק ג.

תק"ה ראה חקרי הלכות ח"ה ע"י מג.
תק"ו ברייתא סנהדרין מז, ב. כרשב"ג. תוס' שם ר"ה

אע"ג. ספר התרומה ס"י ר"ה. הלכות תפילין ס"י
ג. מור בשם רב כהן צדק. וראה לקמן ס"י לג ס"ה בענין

השחרות הבתים והרצועות.
תקז רלעיל סעיף י"א.

הלכות תפילין לב

קכה

ורביעו זה צריך להיות מכוון בהן בין במקום מושבן ^{תקכב} שהיא התורה ^{תקכג} שצריכה להיות מרובעת כמו שיתבאר ^{תקכד} בין בתפרן שהיא התפירה ^{תקכז} מרובעת ממש ארכה כרחבה בין בגוף הבתים ^{תקכה} שיהיה הבית מרובע ארכו כרחבו (ככל משך גבהו ^{תקכו}) אבל על גבהו אין להקפיד אם הוא יותר מארכו ורחבו ^{תקכט}.

ואם היו מרובעים ואחר כך נתקלקל רביעון באחד ממקומות אלו ^{תקכט} צריך לתקן ואם לא תקן פסולין כיון שרביעון היא הלכה למשה מסיני.

ושל ראש יהיה כל ה' בתים יהד מרובעין ^{תקכט} ולא כל אחד בפני עצמו ולכתחלה יעשה כל ה' בתים שוין ^{תקכז} שלא יהא אחד רחב מחבירו:

כ עור הבתים מצוה לעשותן שחור ^{תקכז} כמו הרצועות ואע"פ שברצועות הוא הלכה למשה מסיני ^{תקכז} ולא בתים ^{תקכז} מ"מ מצות תפילין הוא שיהיה הכל שחור ^{תקכז}:

כא חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד מקום התפר ^{תקכז} ואם לא הגיע כשירה ^{תקכז} והוא שיהיה ניכר החריץ למעלה ^{תקכז} כדי שיהיה ד' ראשיה נראות לכל.

במה דברים אמורים כשעשה מחיצות הבתים מבפנים גם בין בית לבית ^{תקכז} למעלה עד סוף רוחב הפרשה ^{תקכז} מעור אחד ^{תקכז} עם מחיצות החיצונים אבל אם לא עשה כן או שעשה כן ונקרע אחר כך העור שבין פרשה לפרשה פסול כמו שיתבאר סי' ל"ג ^{תקכז}:

כב גובה הבתים אין להם שיעור ^{תקכז} ויכול לעשותן גדולים או קטנים כמו שירצה והמנהג של החכמים ואבות בני דינים לעשות של ראש גבוהים יותר מ' אצבעות ^{תקכז} כיון שמניחין אותן בגלוי ויש שכת בגלוי כמו שנתבאר סי' כ"ז ^{תקכז}.

אבל ההכמים ותלמידים ותלמיד בפני רבו שאין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו ^{תקכז} מניחין תפילין קטנות כאצבע ומחצה תחת המצנפת מפני דרך ארץ שלא ישאו את עצמם לרבותיהן בפניהם ונראין כעוי פנים מפני שהתפילין הם דרך כבוד וגדולה כמו שכתוב ^{תקכז} וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלך ויראו ממך ודרשו ר"ל ^{תקכז} אלו תפילין שבראש:

תקכא תוספות שם ד"ה תפילין מרובעות. ספר התרומה סי' רנח. וסוף הל' תפילין ד"ה תניא תפילין מרובעות.

תקכב ספר התרומה שם. תוספות שם ד"ה תיתורא.

תקכג לקמן סוף סי'.

תקכד רב 999 שם.

תקכה ספר התרומה שם. רמב"ם הל' תפילין פ"ג ה"ב. דא"ש הלכות תפילין סי' פ. וראה גם לקמן סעי'.

תקכו ראה הקרי הלכות ח"ה נב, ג.

תקכז ספר התרומה סוף הל' תפילין ד"ה תניא תפילין מרובעות. סימני ס' התרומה סי' רנח. סו"ג עשין כב. רמב"ם שם. רמ"א ס"ל. וראה א"ק ח"ד ע' תקי וש"ג.

תקכח דא"ש הלכות תפילין סי' פ. וראה גם לקמן סעי' ב"ב בשם תשובת אשכנזי (זוהרי"ד). ש"ע סעיף לו.

תקכט ספר התרומה סי' רנח.

תקל תקנת תפילין. ברוך שאמר אות קמ. רמ"א שם. וראה גם לעיל סעי'.

תקלא דא"ש הל' תפילין סי' ה. רמב"ם פ"ג ה"ד. סור וש"ע סי"ג.

תקלב מנחות לה, א. רמב"ם שם. לקמן סי' לז. ס"ד.

תקלג רא"ש שם.

תקלד

"משום נוי מצוה" כמבאר לקמן שם.

תקלה

אביי ושם פ"ד ד"ה תריך. מור וש"ע סוף ט. וכו"ה בסו"ד ר"ה וגם צריך. וראה לקמן סעי' א שנהנין לעבור חוט התפירה בין כל בית לבית, וש"ג.

תקלו

רמב"ם פ"ג ה"א. ש"ע שם.

תקלז

בריתא דז, ב. ש"ע שם.

תקלח

רמ"ש שם ד"ה ואם אין. חודוסי הל' תפילין (יא, ג). ב"י סי' לז. ד"ה וכמה המדריכי. ת"א סק"ה.

וראה עיר"ת (יג) ו' ע' כב.

תקלט

דא"ש בסדר תקון תפילין. סוד. וראה פרישה סק"ג. ועי' ש"ת צ"צ ואו"ח סי' ח בארובה. הקרי הלכות ח"ה נג, א.

תקמ

עי' ש"ת צ"צ שם סוף אות ו.

תקמא

סוף א.

תקמב

דא"ש בסדר תקון תפילין. מור וש"ע סוף מא.

תקמג

אחרות חיים הל' תפילין סי' כו בשם רב האי גאון.

תקמד

הבא בכ"י ד"ה וכה יעשה ובמ"א סק"ו.

תקמה

סוף כב.

תקמו

כדלעיל סי' כו בסו"ד וש"ג.

תקמז

דרבם כח, י.

תקמח

מנחות לה, ב.

הלכות תפילין לב

קבו

סג וכן אורך ורוחב הכתים אין לו שיעור^{תקסז} אבל אורך ורוחב התיטורא יש לה שיעור^{תקסג} שיהיה לכתחילה יותר מכאצבע לכל הפחות (יג) **תקטו** שהרי אמרו חכמים^{תקסא} מקום יש בראש להניח ב' תפילין ואם היו כשרים בכאצבע היה מקום להניח ג' תפילין.

והגאונים אמרו^{תקסב} שהכתים של ראש צריך להיות אצבעים על אצבעים^{תקסג} לכתחילה ואם פיתה לא פסל^{תקסד} (יד) ובתים של יד אצבע על אצבע^{תקסה} לכתחילה וכל אצבע סתם היא גודל^{תקסו} ויש לחוש לדבריהם^{תקסז} אף שלא נהגו כן:

סד ש"י"ן של תפילין הלכה למשה מסיני^{תקסח} שיעשה בעוד הכתים של ראש כמין ש"י"ן בולטת מקמטי העור^{תקסט} אחד מימינו ואחד משמאלו וקבלו הגאונים^{תקס} שהש"י"ן של ימין המניח^{תקסא} תהיה של ג' ראשים ושל שמאל המניח של ד' ראשים ואם הפך לא פסל^{תקסב} היודין של השינין^{תקסג} בין בשל ג' ראשים בין בשל ד' ראשים^{תקסד} צריכים ליגע לבמה בשולי השינין וחרון של שולי השינין צריך שיגע עד מקום התפר^{תקסה} לכתחלה^{תקסו} ולא ימשך השינין הרבה^{תקסז} אלא שגם חרון של שוליהן יהי נראה על התפר לכתחלה:

סה יש אומרים^{תקסח} שהשינין צריכים להיות מקמטי העור ואם עשאו ברפוס לא יצא מפני שהוא כחך תוכת שאף שהשינין הבולטות ברפוס דוחקות העור וחוקקות בו

קונטרס אחרון

(יג) אמרו חכמים ב' עיני תוספות^{תקס} וראש^{תקס} שמכאן ראייה לשימושא רבא^{תקסא} דבעינן אצבעים, ובשימושא רבא מבואר בהרי"א דהיינו לכתחילה, ואם כן הוא הדין ליותר מכאצבע, דלא כעולת תמיד^{תקסב}.

(יד) ובתים של יד ב' מה שכתב בית יוסף^{תקסג} בשם בעל העיטור^{תקסד}, כוונתו שגבהו כאורך אצבע, ורחבו כרחבה^{תקסה} בריבוע, כמבואר בספר התרומה^{תקסו} עיין שם.

תקסב שגושא רבא שם. תר"ה ש"ן מנחת לה, א. נהנת סמ"י עשין כב ונ"א סמ"ב.

תקסג סמ"ג עשין כב. רח"א מעף מ"ג על המסורה בזה מאדומרי הקן ראה קנ"ש ס"ח ח ס"ח.

תקסד ת"א ס"ק גכ.

תקסה אביי שם לפי דאיש הל' תפילין ס"ח. תור וש"ע שם.

תקסו עיי' דרכי משה סק"ש בשם אור ירוע א"ח ס' תקסז ומשפעות הרמב"ם.

תקסז דרכי משה שם ברוב שאמר. תקון תפילין (ע' נא) רמ"א שם.

תקסה אדחות חיים ס' כג. הרב רבינו יונה ורשב"א הובאו בב"י ד"ה כתוב בארות חיים. וכן חז"ק מהרש"ם פ"ג הל"ב וראש"ש בסדר תקון תפילין. עיי' ב"י שם.

תקסט עירובין צ"ג, ב ד"ה מקום.

תקע בסדר תקון תפילין.

תקעא מועתק בסוף הל' תפילין להרא"ש.

תקעב ס"ב סק"ג. וראה גיר"ת (נ"ג) ח ע' נב.

תקעג ר"ה וכן עשה.

תקעד הל' תפילין סוף ח"ג.

תקעה וירחב התפילין כירחב אצבע.

תקעו ס' רט.

תקמא ראש"ש בסדר תקון תפילין. תור וש"ע סוף נא.

תקמב עיי' ראש"ש שם.

תקמג עיי' בקור"א.

תקמד עירובין צ"ג, ב. וראה גם לקמן ס' לד ס"ד.

תקמז ראש"ש רבא (העיקר בראש"ש סוף הל' תפילין). ראש"ש בסדר תקון תפילין. תר"ה מקום עירובין צ"ג, ב.

תקנג אראה גם אנה"ק ס' י (קמ"א). וכן הוא מנהג הב"ד (ראה אנה"ק ח"א ע' שו וע' שפד. ח"ג ע' נא. הפ"ו ע' תל).
תקנד שגושא רבא שם.

תקנה (כה"ג) בעל העיטור הל' תפילין סוף ח"ג בשם שו"ת רבא. ס' התרומה ס' רפ. עיי' בקור"א.

תקנו רמב"ם הל' ס"ח פ"ג הל"ב. וראה גם לעיל ס' יא ס' ה"ז ע"ג לקמן ס' תקפ"ג ס"ג. סידור הל' ציצית ד"ה ואם לא נקדע. ולפי שיעורי הגר"א^ה נאה הוא ז' סמ"ע נש"ר (ראה שיעורי תורה פ"ג סכ"ד כה).

תקנז מ"א ס"ק נ"ו.

תקנה אביי לה, א. תור וש"ע סוף נא.

תקס שו"ת ר"ה ש"ן.

תקסא שו"ת רבא העיקר בראש"ש סוף הל' תפילין.

תקסב ראש"ש הל' תפילין ס' ח ובסדר תקון תפילין. רמב"ם פ"ג הל"ב.

הלכות תפילין לב

קבו

צורתה וה"ז חזקת גוף האותיות ולא תוכה מ"מ העור שהוא רך נדחק גם סביבות בלימת השי"ן שדפוסם ע"ז דפוס הב' שגוף השי"ן שוקע בו ותוכותיה בולטין בו ודוחקין תוכות השי"ן בעור וה"ז חק תוכות תפ"ט.

ויש אומרים תפ"ט שאין לחוש בשי"ן זו לחק תוכות שלא פסלו חק תוכות אלא בפרשיות תפ"ט של תפילין ומוזות וכן בספר תורה ובגמ' שנאמר בהן כתיבה תפ"ט בתורה כתיבה ולא חקקה תפ"ט אבל בשי"ן זו לא נאמר בהלכה למשה מסיני כתיבה בה וכן המנהג פשוט לעשותה בדפוס תפ"ט ואעפ"כ טוב לחוש לסברא הא' תפ"ט:

כן תיתורא של תפילין הלכה למשה מסיני תפ"ט בין בשל יד בין בשל ראש תיתורא הוא גשר תפ"ט בלשון ארמי דהיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר.

וכן מעברתא של תפילין הלכה למשה מסיני תפ"ט בין בשל יד בין בשל ראש דהיינו שעור התיתורא יהיה ארך וכולט מצד אחד והבלטתה תהיה כפולה לעבור הרצועה כתיבה ועל כן נקרא בליטה זו מעברתא תפ"ט.

ולפי שהלכה למשה מסיני שמקום מושב התפילין דהיינו התיתורא יהיה מרובע ממש תפ"ט לפיכך צריך להתוך המעברתא מב' צדדין (במקום שמסתיים ריבוע התיתורא) שלא תהא המעברתא רחבה (שם) כמו רוחב התיתורא כדי שיהיה ניכר ריבוע התיתורא תפ"ט:

כן צריך לגלול כל פרשה מסופה לתחלתה תפ"ט כשנתנה בתוך ביתה כמו שמוזנה בגלגלת מאחד כלפי שמע תפ"ט ולא לדופך מטעם שנתבאר ביו"ד סי' רפ"ח תפ"ט:

סח יש אומרים תפ"ט שהלכה למשה מסיני לכוון את הפרשיות במטלית או בקלף תפ"ט ואם לא כרכן פסולין תפ"ט ויש חולקין תפ"ט.

ונתנו לכוון בקלף לכתחלה תפ"ט אבל אם לא כרכן כשרות ברענבד אם אין לו אחרים תפ"ט. ויש מקפדין מלכרכן אלא בקלף הכשר לבתים ורצועות תפ"ט שבין שכריכה זו הלכה למשה מסיני דינה כבתים ורצועות שצריכים לדוות ממין המותר לפך מ"ו ולא ממין האסור אבל במטלית שלא שייך בה איסור אין להקפיד בה תפ"ט:

-
- תקעו** מ"א ס"ק ג.
  - תקפה** רכיב משה מקי"ה בשם אור וזוהו ח"א סי' תקפ"ט. ברוך שמונה אות כא. כ"ב בשם ארזות חיים.
  - תקעט** כולעיל סעף כב.
  - תקפ** ראה לעיל סעף י.
  - תקפא** גיטין כ, א.
  - תקפב** ארזות חיים תוכא בביי.
  - תקפג** מ"ו ס"ק לה.
  - תקפד** רב שם לה, א. מור ושלע סעף מור.
  - תקפה** פרש"י שם ד"ה תיתורא.
  - תקפו** אביי שם. מור ושלע שם.
  - תקפז** רא"ש הל' תפילין סי' ג.
  - תקפח** כולעיל סג"ט.
  - תקפט** סי' התרומה סי' רט. דא"ש הל' תפילין סי' ט. מור ושלע שם.
  - תקצ** סי' התרומה סי' רת. דא"ש פ"ג רמב"ם פ"ג דא"ש בסדר תיקן תפילין. מור ושלע סעף מ"ד.

-
- תקצא** מנחות לא, ב.
  - תקצב** סעף יד. וראה המשע ככתב רמב"ם שם ובפ"ה הל'.
  - תקצג** ירושלמי פ"א דמגילה הל' ג. כפי' הרמב"ם פ"ג הל' א. שנושא רבא הועיק ברא"ש סוף הל' תפילין והובא ברא"ש סדר תיקן תפילין.
  - תקצד** שנושא רבא ורא"ש שם.
  - תקצה** רמב"ם שם.
  - תקצו** סי' התרומה סוף סי' רת. דא"ש בסדר תיקן תפילין.
  - תקצז** מרחבי הל' תפילין (ג, ב).
  - תקצה** בי"ח מ"א ס"ק ט.
  - תקצט** שו"ת סי' קנב. הובא בהגהות מיימוניות הל' תפילין פ"ג (דפוס קושטא). ארזות חיים הל' תפילין סי' כב. שו"ע שם. וראה סג"ט ע"כ.
  - תר** כולעיל ס"ד ושי"ג.
  - תרא** ב"י ר"ה כתוב בסמ"ק.

הלכות תפילין לב

סמ הלכה למשה מסיני שיכרוך על הפרשה שער בהמה או היה המהורים חייב י"א חייב שיכרוך השער על גוף הפרשה ואחר כך יכרוך הקלף למעלה וי"א חייב שמתחלה יכרוך עליהם הקלף ואח"כ השער על גבי הקלף.

ונהגן לצאת ידי שניהם חייב שכורכין שער על הפרשה ואחר כך כורכין עליו קלף כשר והחזין וכורכין עליו שער.

ונהגו שיהיה שער זה של עגל חייב כדי שיזכור מעשה העגל ולא יחמא חייב ואם לא מצא של עגל כורך בשל פרה או בשל שור ורווחן השער הויטב בתחלה עד שיהיה נקיח חייב.

וחכמי הוזהר הוזהרו ואמרו חייב שיהיה קצת שער זה יוצא חוץ לבתים של ראש פחות מאורך שעורה.

יש אומרים חייב שהשער היוצא יהיה מפרשת קדש וי"א מפרשת והיה אם שמוע ומטוב שיצא מפרשת והיה אם שמוע בצד הפונה לפרשת קדש חייב א:

ע כל פרשה צריכה להיות זקופה מעומד בתוך ביתה חייב לכתחלה כדרך שמעמידין ספר תורה בהיכל ואם נתנה שם מושככת כשרה חייב.

וצריך (פו) לזיחר חייב שלא להפך הפרשיות בבתים אלא ינחם שם בענין ששיטה העליונה תהיה למעלה בראש הבתים ושיטה התחתונה למטה לצד פה הבתים.

ולכתחלה יש לזיחר שראש הפרשה יהיה מונח לצד ימין הקורא חייב שהוא עומד נגד המניח שאם בא לפתחו ולקראן יהיו מונחין לפניו כהלכתן שהרי מציינו שסדר הנחתן בבתים הן מסודרים לפי ימין הקורא שיהיה קורא כסדר מתחלה פרשת קדש של ימינו ואח"כ פרשת והיה ושאר הפרשיות של שמאלו כמ"ש בס"א ל"ד חייב:

עא אם כתב כל ה' פרשיות בקלף אחד כשרות חייב אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיתנן בר' בתים חייב כל אחת מושככת בביתה חייב וצריך שיתן חוט או משיחה בין כל בית לבית חייב להבדילה זה מזה חייב.

קונטרס אחרון

(מו) וצריך לזיחר בו עיין ביורה דעה סוף סימן רפנט], דאפילו בדיעבד פסול מושכב לרשי"י חייב ומעומד לרבונו הם חייב, משום בזיון, וכל שכן כשהפך, ואף רשי"י מודה.

תריג ב"י ד"ה וכתב הר"י וז"ה ומה"י אבהב בשם מה"י בן הכיב. מ"א ס"ק סב (ע"י חוסי) מנחות דף לג ד"ה דא העבדא, לענין מוחזק.

תריז ארזות זינים סוף סי' כו. ע"י בקורא.

תריטו תרומת הדשן סי' נפ. תקון תפילין (ע"י קעט).

תריטז סוף א.

תריז בריתא מנחות לד, ב. מור וש"ע סוף מו.

תריח רבינו ירוחם נתיב יפ' ח"ד.

תריט ב"י ד"ה ומה"י אבהב בשם מה"י בן הכיב. מ"א סק"ב.

תרכ בריתא שם.

תרכא סי' התרונה סי' רי. הובא בב"י ד"ה ועיבר חוט התפילה. וז"ה בספור ד"ה וגם צריך.

תרכב מנחות לג, א ד"ה עבדא.

תרכג תוס' שם.

תרכ בריחא שבת קמ, א. וראה לעיל ס"ד וש"נ.

תרכא שמשא רבא הוועתק ברא"ש סוף הל' תפילין. סמ"ג עיני כב. וראה סוף סי' קנב.

תרכב דמב"ס פ"ג ה"ה.

תרכג אגוד סי' סח. רמ"א סוף מר.

תרכד דמב"ס פ"ג ה"ה. ש"ע שם.

תרכה שמושא רבא הוועתק ברא"ש סוף הל' תפילין.

תרכז כ"י בשם הר"י אכסודרני. שור"ע שם.

תרכט זח"ב רלו, ב. יש שכר דיני תפילין סוף נ. מ"א ס"ק סא.

תרי תולעת עיקב מור התפילין בתחלתו.

תריא עליה משכב תולין (ד"ה ח"ל הור"י). מ"א שם.

תריב ואיש כסדר תיקון תפילין. מודרכי הלכות תפילין (יא. ג.). מור וש"ע סוף מר.

הלכות תפילין לב

קכט

יש אומרים^{ת"י} שלא הצריכו הברלה זו אלא דוקא כשכל הד' פרשיות נכתבות על קלף אחד אבל אם הן כתובות על ד' קלפים כהלכתן א"צ חוט או משיחה כלל.

ויש אומרים^{ת"כ} שאפילו הן כתובות על ד' קלפים צריך להעביר חוט או משיחה בין כל בית לבית.

וכן נוהגין להעביר חוט התפירה^{ת"י} בין כל בית לבית^{ת"י} לכתחלה אבל אם לא העביר כשר^{ת"כ} שהעיקר כסברא הא'!

עב פרשיות של יד דינן כשל ראש^{ת"כ} לכריכת שער וקלף ולגלגל מסופן לתחלתן ולהכניסן לביתן וקופות אלא שלכתחלה צריך לכתבן על קלף אחד מטעם שנתבאר למעלה^{ת"י} ואם כתבן על ד' קלפים והניחן בד' בתים כמו של ראש יצא^{ת"י} והוא ששטח עור על הד' בתים שיהיו נראים כבית אחד מפני שצריך שיחיה אות אחד מבחוץ כמו שנתבאר למעלה^{ת"כ} ואצ"ל אם כתבן על ד' קלפים והניחן בבית אחד שיצא וא"צ לדבק הקלפים יחד ואף על פי כן המנהג לדבוק בדבק^{ת"י} ונוהגין ליטול דבק כשר^{ת"י} ודיינו מכהמה המהורה שיחיה ממין המותר בפך^{ת"י}:

עג אם ציפה הבתים כוהב או בעור שאינו כשר לעשות ממנו בתים כגון של בהמה ממאה הרי אלו פסולים^{ת"י}:

עד הלכה למשה מסיני שיהיו התפילין נתפין בנידי בהמה או היה המהורים^{ת"י} (לוקחים הגדין שיש בעקב בהמה או חיה שהן גידים לבנים^{ת"י} ואם הם קשים מרכבן כאבנים עד שיהא עשוי כפשתן וטוין ושוררין אותו).

ויש מי שאומר^{ת"כ} שקבלה בידו מן הגאונים שמצוה לתפור בנידי שור לכתחלה^{ת"י} וטוב לחוש לדבריהם^{ת"י}:

עה אין לילך לבתי הנכרים לקנות מהם גידים^{ת"י} אם ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה ממאה^{ת"י} אף על פי שהרוב נוטלין מבהמה מהורה לפי שכיון שהוא הולך אצל נכרי בשעה שהם קבועין בבתיהם אין הולכין בוה אחר הרוב שכל הקבוע כמחצה על מחצה^{ת"י}.

אבל אם הנכרי הביא לשוק מותר לקנות ממנו שכיון שפירש במקום קביעותו אנו אומרים כל הפורש מן הרוב הוא פורש.

תרנב תוס' שם ד"ה ושני. דא"ש הלכות תפילין סי' ב.
תרכה ת"כ ח"ה תפילין פ"ג ה"א. סי' התרוסה סי' רי.
סוד"ג עינין כב. מור ושלי"ע סעף טא.

תרנז שיחבר לקמן סעף עה.
תרנח וז"ה בסודר שם: וגם צריך להשיגה ולראות בהרצים שכן הבתים אם נדבקו מעט בדבק בשגגת המפר יחד התפרים בנחת בראש סכין וזקה וזרה שיהיו נפרדים בין בית לבית עד למשה ממש ולכן מעבירין גיד המהורה בין בית לבית למשה ממש כבוד להביאה כמובן ושלא ידבמו. וראה לעיל פ"א.
תרכט ט"ז ס"ק לח.
תרכס מור ושלי"ע סעף מג.

תרל סעף ג' ושי"ג.
תרלא ברייתא שם ל"ה ב.
תרלב סעף טז. וראה לקמן ר"כ מב.
תרלג אגור סי' ז' במש' מהר"ם.

תרלד ברוך שמונה (תקון תפילין) ע' קכט. ה"א סעף מו.

תרלה כדלעיל פ"ה ושי"ג.

תרלו סתדרין נח, ב. לפירושו הרמב"ם פ"ג ה"ג. כ"א ד"ה ואם ציפה. שלי"ע סעף מה.

תרלז ברייתא שנתן חזק, א. מור ושלי"ע סעף מנ.

תרלח רמב"ם פ"ג ה"ג. ה"ב. מ"א ס"ק סה.

תרלט שו"טא רבא הועתק ברא"ש סוף הל' תפילין.

תרמ סי' התרוסה סי' ר, לפי הב"י ד"ה וכתבו בשמשא רכא.

תרמא שו"ע סעף מג.

תרמב שלי"ת מהר"ר הדרשוט סי' קיה. הבא באגור סי' עה. שלי"ע סעף ג'.

תרמג מ"א ס"ק מו.

תרמד מור ושלי"ע י"ד סי' קי פ"ג.

ואם אין ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאה מותר לקנות מהם ככל ענין שרוב בהמות הנאכלים הם טהורים ומאותן שאינן נאכלין אין נוטלין מהם גידים שבודאי אין הנכרי נוחר בהמתו בשביל גידיה.

וכל זה בגידים שאינן טוויין אבל גידים טוויין אסור לקנות מהם ככל ענין שכיון שהלכה למשה מסיני הן צריך שתהיה עשיתן לשמן כמו שצריך לעשות הרצועות שהורות לשמן מפני שהשחרתן היא הלכה למשה מסיני כמו שיתבאר בס"ל^ה וטוויית הגידים זו היא עשיתן וצריך להיות לשמה (כמו שחומי הציצית טווייתן זו היא עשיתן וצריך להיות לשמה^ה) ונכרים לאו בני לשמה הן^ה:

עז יש מי שאומר^ה שחוטין הנעשין מן הקלף הן כגידים עצמן וכשרים לתפור בהן ספר תורה ותפילין ויש לסמוך על דבריו^ה במקום שאין גידים מצויים לתפור בהוטין אלו עד שידמנו להם גידים שלא להתבטל ממצות תפילין:

עז קבלה ביד הגאונים^ה לתפור י"ב תפירות כנגד י"ב שבמים ג' תפירות ככל צד הומו התפירה יהיה טובב מב' רוחות בכל תפירה ותפירה^ה ואם פיהת מ"ב תפירות או הוסיף לא פסל^ה וא"צ שתהיה התפירה בתוך הבית אלא סמוך לבית^ה.

ומכל מקום צריך שיהיה עור הבית מתפשט ונכפל בין ב' הכפלים של התיתורא במקום התפירה^ה כדי שתהיה התפירה גם בעור המתפשט מהבית (שהוא נחשב מגוף הבית) ונמצא גוף הבית תפור בתיתורא ואם לאו פסול^ה שהרי הלכה למשה מסיני שתפילין יהיו תפורין^ה והבתים הם הנקראים תפילין ולא התיתורא^ה שמפני זה צריך לרבע גם גוף הבתים^ה ולא די בריבוע התיתורא מפני שאמר^ה תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני והבתים הם הנקראים תפילין והתיתורא נקראת תיתורא של תפילין:

עז יש מהמירין^ה שאם נפסק חוט התפירה באמצע התפירה ישלנו כולו משם ויהזור ויתפור מחדש בחוט אחר שכיון שנפסק בשעת התפירה בודאי אינו חזק וסופו לפסק וכל העומד לפסוק בפסוק הוא^ה ואינו כלום אבל אם החוט קצר מתחלתו ולא נפסק יכול לגמור בחוט אחר וא"צ שתהיה כל התפירה בחוט אחד:

עמ קשר של תפילין הלכה למשה מסיני^ה שלאחר שהכניס הרצועה לתוך המעברתא ועשה קשר כמין דל"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד^ה להשלים אותיות שד"ם עם השי"ן שבשל ראש.

תרמ סעף ה.

תרמ בדלעיל ס"א יא ס"ג ד' וש"ג.

תרמ מ"א שם. וראה גם לעיל ס"ב וש"ג.

תרמ הניסוח ה"ל תפילין סוף ח"ב.

תרמ ב"י.

תרי שמושא דבא העתק ברא"ש סוף ה"ל תפילין. מור ושל"ע סעף טא.

תרי ונ"ל ס"פ ה"י. רא"ש בסדר תיקון תפילין. וכו"ל.

ה"ח תוס' התפירה כתב שכך מפרשים בשמושא

רבא. מור ושל"ע שם.

תרי שמושא רבא. מודדכי ה"ל תפילין (יא, ד).

תרי ח"א ס"ק טו.

תרי רא"ש ה"ל תפילין ס"ב ט. טור. ג' ב"ש ס"א. שו"ת

תרי"ע מפאנו ס"ל ה.

תרי רמ"ע מפאנו שם.

תרי בדלעיל סוף ו"ש.

תרי על אבני נזר האו"ח ס"י ד. ארץ צבי ח"א ס"י קז.

חקרי הלכות ח"א ג' א.

תרי ס' התרוחה ס"י רמ"י. וראה גם לעיל סעף ג"ט.

תרי מנחות לה, א. מרדכי ה"ל תפילין (יא, ג).

תרי ב"י ד"ה וכתב עור בשם הר"י אבנדרני. בי"ח ח"א

ס"ק סח. עיי' ט"ז ס"ק לג.

תרי על שו"ת צ"צ האו"ח סוף ס"י י. חקרי הלכות ח"ה

ד, א.

תרי רב מנחות לה, ב.

תרי רש"י ד"ה קשר. שמושא רבא העתק ברא"ש

סוף דל" תפילין. מור ושל"ע סעף ג. וראה לעיל

ס"ב כו ס"ד וס"י.

הלכות תפילין לב-לג

ומוב לזוהר להשלים השם כסדרו^ה שמתחלה יעשה הש"ן ואח"כ הקשר של ראש וקשר של יד אחר כך כסדר אותיות השם.

הקשר של ראש אין צורך שיהיה נראה כמין דל"ת אלא מצד הו"ו^ה ולא מצד פנים שכלפי הראש ויש נוהגין לעשותו בענין שיהיה נראה כמין דל"ת מב' צדדיו:

ב ונוהגין להעביר עור על הבית של יד^ה לרחוב הזרוע לפי שהתפילין של יד הם גבוהים וקצרים ומשימין אותן תחת הבגדים ומתקלקלים תחת הבגדים לכך נהגו להעביר עליהן רצועה זו לחוקן ובמקצת מקומות אין נוהגין להעבירה^ה:

לג דין תיקוני התפילין ודיני הרצועות וכו' סעיפים:

א אם נקרעו^א מחיצות הפנימיות שבין בית לבית בתפילין של ראש ומכתוין כולן קיימין ושלמים אם הם חרשים כשרים בכל ענין (אלא א"ב נקרעו ג' בתים בענין זה^י) ואם הם ישנים פסולים אפילו לא נקרעו אלא ב' בתים ואפילו יש מחיצה שלימה ביניהם^י אלא שנקרעו בזה מחיצה של צד ימין ובוה מחיצה של צד שמאל.

אבל אם יש ביניהם בית אחד שלם דהיינו ב' מחיצות שלימות כשרים אפילו הם ישנים ובלכר שלא נקרעו ג' בתים דהיינו כל ג' מחיצות הנשארות ויש אומרים להיפך^י שהחדשים גרועים מישנים שכיון שבזמן מועט נקרעו כל כך בודאי עור מקולקל הוא מעקרו ויש להחמיר בדבריו שניהם^י:

ב יש מי שאמרו^י שהוא הדין בתפירות אם נפסקו ב' תפירות זו בצד זו או ג' אפילו זו שלא כנגד זו פסולים.

במה דברים אמורים בישנים אבל בחדשים כל זמן שעור מושב הבתים קיים כשרים ואלו הם חרשים כל שאחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נפסק אבל אם אינו ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנים.

ולדברי האומרים שהחדשים גרועים מישנים לענין נקרעו הבתים ה"ה שהם גרועים לענין נפסקו התפירות^י וטוב לחוש לדבריהם^י גם בנפסקו התפירות להחמיר בחדשים כמו בישנים אפילו שנפסקו ב' זו בצד זו אעפ"י שיש מקולין בזה לגמרי^י בין בחדשים בין בישנים אבל בנפסקו ג' אפילו זו שלא בצד זו הם פסולים לדברי הכל.

ובמקום שאי אפשר למצוא תפילין אחרים ולא לחזור ולתפור תפילין אלו יש לסמוך על

תוס' ד רכי משה סי' לר בשם ברך שאמר (תיקון תפילין) ע"י קפו. וד"א סעיף נב. וראה גם לעיל סעיף א.

תוס' ה ראי' ד"ה ויעשנו. **תוס' ו** ראי' בסדר תיקון תפילין. טור. רמ"א סעיף נב. **תוס' ז** ב"י ד"ה ונהגו. ורכי משה סוף ס"ב כה.

סימן לג

ה פ"ה דא' ברש"י שם ד"ה זה שלא כנגד זה. ט"ז ס"ק ג.
ו מ"א ס"ק ג. וראה קובץ גידול תורה (ג) ח"ח ע' נב.
ז רב חסדא פ"ט ועי' דרישה סוף ס"א א. תהלה לדוד ס"ק א. הע"כ תשפ"ע ע' 72.
ח נמצא שם לגרסת רש"י שם ד"ה בחרתא ורא"ש הל' תפילין סי' י.
ט דמ"א סעיף א.
י דהב"ם פ"ג דהל' תפילין ה"ה. שו"ע סעיף ב.
י עי' פאר ענין ספרים סי' יח ספ"ו אות ז ס"ק ג.
יא ב"י ד"ה והרמב"ם.
יב דמ"א שם.
יג ירושלמי מגילה פ"א הל' ט"ו סי' ה' התרומה סי' ר"י. ראי' בסדר תיקון תפילין. טור סוף סי' לב.

א מנחות לה, א.
ב ב"י סוף ד"ה ואם נתקלקל. דמ"א ס"ק ב.
ג דבא שם, לגרסת הר"ף.
ד פרישה ס"ק ג. ב"ח ד"ה נתקלקלו. ט"ז ס"ק ד. עיי' סעיף ב' וצ"ע. ועי' דרישה ס"ק"א. מאיר ענין ספרים סי' יח ס"ד ס"ק ב.